

A basáskodásról:
börtönön innen, iskolán túl

„Amikor kicsi voltam, sót szórtam a meztelen csigákra. Szerettem nézni, ahogy a szemem előtt szétolvadnak. A kegyetlenség mindig jó móka, egészen addig, amíg rá nem jössz, hogy valakinek ez fájhat.

Egy dolog, ha az ember úgy lúzer, hogy senki nem veszi észre. Az iskolában viszont az ilyeneket azonnal kipécézik. Te vagy a meztelen csiga, és ők tartják a sót a kezükben. És őket nem érdekli, hogy ez fáj...

Tanultunk egy szót szociológiából: schandenfreude. Ez azt jelenti, hogy valaki a másik szenvedésén élvezkedik. Az igazi kérdés azonban az, hogy miért teszi? Szerintem egyrészt önvédelemből. Másrészt pedig egy bandát jól összetart, ha felsorakozhatnak valamilyen ellenséggel szemben. Nem számít, hogy az ellenség semmit nem tett ellened – csak tettesd, hogy az ellenséget még jobban utálod, mint saját magadat!

Tudod, miért hat a só a meztelen csigákra? Mert a bőrük egy része víz, amelyben a só feloldódik, és a testben lévő többi víz elkezd kifelé áramlani. A végén a csiga teljesen kiszárad. Ez a házas csigáknál is hatásos. Meg a piócáknál. És az olyan embereknél, mint én.

Minden olyan élőlélynél, amelynek nincs elég vastag bőre, hogy megvédje saját magát.”

(Jodi Picoult: Tizenkilenc perc, Athaeneum, 2008, 477. oldal)

Tartalomjegyzék

I. Szakirodalmi bevezető	4
1. Az agresszióról röviden.....	4
2. A proaktív és a reaktív agresszió.....	5
2.1. A reaktív agresszió	6
2.2. A proaktív agresszió	6
3. A reaktív és proaktív agresszió háttere.....	7
4. A basáskodás, bullying.....	8
4.1. Basáskodás az iskolában.....	9
4.2. Basáskodás a börtönben	12
5. A reaktív-proaktív agresszió és a basáskodás.....	16
6. A következmények	17
II. Hipotézisek	18
III. Módszertani rész.....	19
7. A vizsgálat célja	19
8. A vizsgálati eljárás és az alkalmazott eszközök	19
8.1. Basáskodás Kérdőív (saját készítésű kérdőív).....	19
8.2. A börtönbeli basáskodást mérő kérdőív	20
8.3. Reaktív-Proaktív Agresszió Kérdőív (RPAQ) (Raine és munkatársai, 2006).....	20
8.4. Eljárás.....	20
9. Vizsgálati csoport	21
IV. Eredmények.....	22
V. Megbeszélés	30
10. A vizsgálat korlátai.....	34
VI. Konklúzió.....	35
VII. Kitekintés	36
VIII. Hivatkozások	37
IX. Mellékletek.....	40

I. Szakirodalmi bevezető

1. Az agresszióról röviden

Több kutató is megfogalmazta már, hogy az agressziót definiálni nehéz (Eron, 1987; Lindsay, Anderson, 2000; Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008; Vitaro, Brendgen, Barker, 2006). Részben azért, mert számos biológiai, kulturális, viselkedéses és szociális folyamat befolyásolja meghatározását (Eron, 1987; Lindsay, Anderson, 2000), részben pedig azért, mert nehéz vagy talán lehetetlen az ártó szándékot tetten érni és mérni (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). Nolting (1997) szerint nincs is a pszichológiában egyetemesen elfogadott agresszió meghatározás (idézi: Hárdi, 2000). Viszont Hárdi (2000) elkülönít három pólust, amely a legtöbb definícióban jelen van: az okozott ártalmat, a szándékot és a normától való eltérést. Nehéz megtalálni a középutat a túl szűk és a túlzottan általános meghatározások között, ezért Hárdi erre törekvő értelmezését használom az agresszió meghatározására. „Agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges – legtöbbször feszültséggel járó – belső rezdületek, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutatkozhatnak közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése), akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongásban, testi tünetekben).” (Hárdi, 2000, 24. old.).

Rengeteg agresszióelmélet került az elmúlt évtizedekben napvilágra. Van, amely szerint az agresszió pszichológiai értelemben eszközként szolgálhat az életben maradáshoz, például Lorenznél (Csányi, 1999; idézi: Hárdi, 2000), és van, ahol veleszületett diszpozícióként mutatják be, mely növeli a túlélés esélyét (Hárdi, 2000). Szintén híres megközelítés, hogy az agresszió frusztráció következménye (Hárdi, 2000) vagy egy szociális viselkedéses tanult forma (Hárdi, 2000), nem megfelelő büntetések következménye, vagy a konformitás megnyilvánulási formája (Horváth-Szabó, Vigassyné Dévényi, 2001).

A fizikai agresszió kifejezése két éves kor körül csúcspontra érkezik, ekkor a gyermek, a nyelvfejlődéssel párhuzamosan kezdi elsajátítani az elfogadottabb formáját, a verbális agressziót (Björkvist, Lagerspetz, Kaukiainen, 1992). Ennek megjelenését a szociális szabályozó folyamatok irányítják, amely a korai fejlődés során alakul ki (Fonagy, 2003). Deficitje esetén az egyén világról való kognitív reprezentációja, a szociális helyzetekben kialakuló másokkal való kapcsolatának tapasztalata a normális fejlődésmenettől eltérően

zajlik (Dodge, Pettit, 2003). Gyermekkorban tehát nem az észérvek csökkentik az agressziót. A személynek a fejlődés során saját magának kell felismernie, hogy ez a viselkedésforma számára sem kívánatos (Horváth-Szabó, Vigassyné Dévényi, 2001). Vagyis lényeges szempont az agresszió vizsgálatában, hogy, az életkorral az agresszív viselkedés átalakulhat: a fizikai agresszió helyett a személyek inkább választják az indirekt és a nehezen észrevehető, burkolt formáit (Margitics, Figula, Pauwlik, 2010).

Az agresszió mértéke azonban attól is függ, hogy egy adott kulturális közegben mennyire elfogadott az erőszak, mint viselkedésforma. Az agresszív viselkedés, vagy csupán képe ördögi körbe taszíthat bennünket: az erőszak látványa érzéketlenebbé tesz magával az agresszióval és az áldozattal szemben, így a viselkedés nagyobb valószínűséggel ismétlődik (Horváth-Szabó, Vigassyné Dévényi, 2001). Számos olyan szubkultúra létezik, ahol az erőszak egy értékes eszköz, segíthet hatalmat és a státuszt szerezni (Horváth-Szabó, Vigassyné Dévényi, 2001). A csoportok melegágyai lehetnek az agresszív viselkedésformáknak. Ilyen lehet egy bűnözői szubkultúra, a börtön vagy akár az iskola is. A fiúk sokszor úgy érzik, hogy az erőszak használatával elnyerhetik a lányok tetszését; az iskola pedig egy olyan intézmény, ahol különböző korú és fizikumú gyermekek együttesen vannak jelen, ennek következtében az erőszakot számos esetben kockázat nélkül alkalmazhatják a gyengébben (Olweus, 1995; idézi: Hárdi, 2000). A börtönben az erőszak alkalmazása egyértelművé teszi a hatalom birtoklását, a hierarchia kialakításának elfogadott módja (Connell, Farrington, 1996; idézi: Ireland, Ireland, 2003).

2. A proaktív és a reaktív agresszió

A kutatók Coie és Dodge (1987) típusana alapján az agresszív viselkedésnek két altípusát különíti el (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008):

- egy érzelmi töltettel rendelkező, kontroll nélkül megnyilvánuló (impulzív, szándék nélküli, affektív, reaktív) típusút;
- egy előre megtervezett, kontrollált, emóciókat nélkülöző (szándékos, célzatos, ragadozó, proaktív) agresszív viselkedésformát (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008).

Crick és Dodge (1996) a reaktív agressziót a frusztráció-agresszió hipotézissel igyekszik alátámasztani, miszerint az agresszív viselkedés egy válasz a személyt érő frusztrációra. A proaktív agressziót a szociális tanuláselmélettel magyarázzák, tehát egy tanult és a

környezettől megerősítést nyerő viselkedésformaként definiálják. Következésképpen a két agressziófajta különbözik egymástól eredetét, szerkezetét, korrelátumait és funkcióját szemlélve (Vitaro és munkatársai, 2006), mégis magas az együttjárás közöttük, és gyakran mindkét típus megfigyelhető egyetlen személynél (Card és Little, 2006).

2.1. A reaktív agresszió

A reaktív agresszió meghatározása szerint egy felettébb lobbanékony válasz egy provokációra, olyan esetben, amikor elveszítjük a kontrollt viselkedésünk felett (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). Ez a viselkedés leginkább egy kellemetlen esemény elkerülésének az eredményeként jelenik meg (Dodge, 1991; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Stanford és mtsai (2008) azt állapították meg, hogy a reaktív agresszió erősen korrelál a fizikai és hosztilis agresszióval, illetve a dühvel, és erősen negatívan a düh kontrolljával. Mindez egybevág korábbi kutatásokkal, miszerint az impulzivitás, fiziológiai reaktivitás magasabb a reaktív agresszióra hajlamosabb személyeknél (Stanford és mtsai, 2008). A gátló funkciók deficitjei, paranoid gondolatok jellemzik, egyes vizsgálatok szerint az impulzív-agresszív gyermeknél valószínűbben állapítanak meg személyiségzavart serdülőkorban, vagy diagnosztizálnak skizofréniát felnőttként, mint a proaktív módon agresszív személyeknél (Vitiello, Behar, Hunt, Stoff és Ricciuti, 1990). Card és Little (2006) kutatásukban azt találták, hogy az ebbe a csoportba tartozó gyermekekre jellemzőbbek az érzelemszabályozási problémák, internalizáló problémák és a fentebb említett viktimizáció, mint a proaktív agresszív csoportra. Mindkét formánál megjelenik a fiatalkori bűnelkövetés, emellett az altruizmus alacsony foka, de a reaktív agresszió az, amely szorosabban összefügg a fiatalkori pszichoszociális alkalmazkodási zavarokkal. A reaktív agresszióval együttjárnak még a paranoid gondolatok, ingerkeresés, ellenségesség, agresszió, szociális szorongás, bizarr beszédstílus és közeli barátok hiánya (Raine és mtsai, 2006)

2.2. A proaktív agresszió

Ez az agressziófajta egy célra orientált (pl.: tulajdon, hatalom, társas előny), előrelátást és tervezést követelő viselkedés (Stanford, Houston, Villemarette-Pittman, Greve, 2003; idézi: Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). Ez a megfontolt agresszió előre megtervezett és szándékos cselekedet, nem spontán következik be és nincs összefüggésben a zaklatottsági állapottal, sőt higgadtan, érzelmek nélkül viszi véghez a személy, alacsony arousalszint mellett (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). Tehát még egy fontos különbség a reaktív agresszióhoz képest, hogy

itt a viselkedésbeli kontroll jóval magasabb szinten áll az események lefolyása alatt (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). A proaktív agresszió erősen korrelál pozitív módon a pszichoticizmussal, neuroticizmussal, fizikai és verbális agresszióval, hosztilitással, dühvel, antiszociális személyiséggel, önbántalmazással és az agresszió egészével (Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008). Az antiszociális személy többször használ proaktív agressziót (Williamson et al., 1987; idézi: Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008; Woodworth, Porter, 2002; idézi: Stanford, Houston, Mathias, Villemarette-Pittman, Helfritz, Conklin, 2008).

3. A reaktív és proaktív agresszió háttere

A szülői bánásmód – bár különböző utakon, hatással lehet mind a proaktív, mind a reaktív agresszióra (Vitaro és mtsai, 2006). Tizenhét hónapos, negatív emocionális és nehéz temperamentumú csecsemőket vizsgáltak, hideg szülői nevelési stílussal. A hatéves kori agresszivitást szülői és tanári beszámolások alapján osztályozták. Azt az eredményt kapták, hogy a negatív emocionalitás csak a reaktív, míg a hideg szülői bánásmód a proaktív agressziót is előre jelezte. A két tényező egymástól független volt. A szerzők úgy gondolják, hogy ennek hátterében a szociális információfeldolgozás folyamata áll. Lehetséges, hogy a reaktív gyermekek a szülői rideg bánásmód miatt fogják a szociális ingereket félreértelmezni, ellenségesként címkézni (Vitaro és mtsai, 2006). A proaktív gyermekek eltanulják szüleiktől az irányukban alkalmazott agressziót, amelyet egy célravezető viselkedésmódként jegyeznek meg (Vitaro és mtsai, 2006).

A proaktív agresszió problémás viselkedéssel jár együtt, szerhasználattal, bűnözéssel, problematikus szexualitással, míg a reaktív agresszió a kortársak általi bántalmazással, negatív érzelmi állapotokkal, szorongással, kirekesztettséggel (Miller és Lynam, 2006). Azt, hogy a proaktív agresszió magasan korrelál a későbbi bűnelkövetéssel, a kortársak proaktív agresszivitása is erősíti. Poulin és Boivin (2000) egy vizsgálatában a proaktívan erőszakos gyermekeknek több barátjuk volt, és barátaik között is voltak olyanok, akikre a proaktív agresszív viselkedés volt a jellemző, viszont reaktív agresszív gyerekek körében ilyen kapcsolatot nem találtak. A szerzők szerint az agressziót eszközként használó gyermekek együttléte növelhette és megerősíthette ezt a viselkedésformát. Mint korábban említettem, Poulin és Boivin (2000) is lejegyzik, hogy a megerősítés a szülői részről is jöhet, hiszen ha a nehézségek leküzdésében vagy célok elérésében megfontoltan és szándékosan használják az

agressziót, a gyermek megtanulhatja, hogy ezzel elérheti céljait és a kívánt kimenetelt. A reaktív agresszivitású személyeknél viszont inkább a szülők kiszámíthatatlan, rossz vagy elhanyagoló bánásmódját állapították meg. Az ilyen körülmények között nevelkedő gyermekek fokozottan reagálhatnak a káros ingerekre, negatív emocionalitásúak lesznek, és ezzel jelentősen megemelkedik a rizikója annak, hogy agresszív viselkedés alakuljon ki náluk (Crick és Dodge, 1996). Raine és mtsai (2006) antiszociális és nem antiszociális fiúkat vizsgáltak. A tizenhat éves kori proaktív agressziót megelőzte a hétéves kori verekedések kezdeményezése, bűnelkövetés, erőszakos módszerek alkalmazása, iskolai motiválatlanság, szegényes kortárskapcsolat, egyedülálló szülő, alacsony szociális státusz, szülői szerhasználat és hiperaktivitás. Ezek a fiatalok tizenhat évesen pszichopátiás személyiségjellemzőkkel, tompa érzelmekkel rendelkeztek és nagyfokú erőszakos bűnelkövetés volt rájuk jellemző.

4. A basáskodás, bullying

A bullying az elmúlt pár évtizedben bekerült a kutatások fő áramába. Dan Olweus 1970-ben írta le ezt az agressziófajtát (Buda, 2008). Ennek ellenére még mindig vannak kutatók, akik vitatkoznak arról, hogy mi is az a bullying. A legtöbben közülük viszont elfogadják Farrington 1993-as meghatározását, miszerint a bullying egy olyan cselekvés, melynek a célja az *ártalom*, ahol jelen van az agresszor és az áldozat közötti *erőbeli egyensúlytalanság* és az *ismétlődés* (Monks, Smith, Naylor, Barter, L. Ireland, Coyne, 2009). Fontos ezen kívül az, hogy az agresszor kárt akar okozni és félelmet akar kelteni cselekedeteivel, uralkodni akar az áldozaton (Farrington, 1993; idézi: Ireland, Ireland, 2003; Boross, 2006), indirekt vagy direkt módon, verbálisan, fizikailag vagy szociálisan (Boross, 2006). A direkt agresszióhoz a nyílt, könnyen tetten érhető formát (Boross, 2006), az indirekt agresszióhoz a pletykálást, kiközösítést, szóbeszéd terjesztését soroljuk, és minden más erőszakos cselekedetet is, ami az elkövetőt vagy a szándékát rejtve tudja tartani (Ireland, Archer, 1996; idézi: Ireland, Ireland, 2003). Bár a jelenség Magyarországon is ismert (Boross, 2006), egészen 2006-ig mégsem volt rá önálló szavunk. Ekkor Boross Ottilia egy cikkében a *basáskodás* szót ajánlja használatra (Boross, 2006). Mivel véleményem szerint nagyszerűen kifejezi a szó a jelenséget, a továbbiakban ezt alkalmazom. A basáskodást úgy is leírhatjuk, mint egy szociális jelenséget, aminek a célja a presztízs megszerzése (Bacchini, Esposito, Affuso, 2009; Sijtsma, Veenstra, Lindenberg, Salmivalli, 2009).

A legtöbb basáskodással foglalkozó irodalom az iskolai basáskodást veszi górcső alá (Smith és mtsai, 1999; idézi: Monks és mtsai, 2009), holott ez a viselkedésforma más környezetben és életkorban is előfordul.

4.1. Basáskodás az iskolában

Számos európai országban, Észak-Amerikában, Ausztráliában és Japánban is kimutatták, hogy a gyerekeknek egy masszív kisebbsége vesz részt a bullyingban: elkövető vagy elszenvedőként (Schafer, Korn, Smith, Hunter, Mora-Merchan, Singer és Meulen, 2004).

Amikor a basák serdülők lesznek, az identitás krízise miatt egyre inkább fontos lesz számukra, hogy presztízst szerezzenek. Ekkor megváltozik a basáskodás kifejeződése, hiszen egy stratégiát követő viselkedésmód lesz, sokkal inkább, mint a korábbi, éretlenebb gyerekkori formája (Sijtsema, Veenstra, Lindenberg, Salmivalli; 2009).

Az iskolai basáskodásban az eddig legtöbbször elkülönített szerepek a következők: basa, áldozat, segítő, kívülálló, basáskodó áldozat (pl.: Boross, 2006; Buda, 2008; Buda, Kőszeghy, Szirmai, 2008). A szerepek viselkedéssjegyek alapján különítik el a résztvevőket, az, hogy ki melyik csoportba fog tartozni, nem véletlenszerűen dől el (Olweus, 1999).

A *basák* attitűdjei pozitívabbak az agresszióval szemben, tekintélyelvűebbek, extrovertáltabbak és természetük is agresszívebb (Olweus, 1999; Boross, 2006). Olweus (1993b) megkülönböztet aktív és passzív erőszaktevőt. Az előbbiek sokszor túlzott önbizalommal rendelkeznek, mely abból is fakadhat, hogy erősebbek, idősebbek társaiknál, mások szenvedése, kiszolgáltatottsága és a másokon való uralkodás örömmel tölti el őket, büntudatot kevésbé érznek, és fontos számukra, hogy elismerjék hatalmukat (Buda, 2008; Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Vannak olyan kutatók, akik úgy vélik, hogy az elkövetők bizonytalanabbak, és az őket ért sértések, bántalmak nyomán kialakuló frusztráltságot vezetnek le azzal, hogy basáskodnak a gyengébbek felett (Kassis, 2003; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010; Dambach, 2002; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Rost (1998) szerint a basák kifelé mutatnak magabiztosságot és keménységet, míg belül félelmet élnek át (Rost, 1998; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Ha az elkövetők olyan közegbe kerülnek, ahol az agresszió nem egy tolerálható viselkedésforma, igyekeznek olyan csoportot találni, ahol ez elfogadható (Buda, 2008). A basák gyakran olyan családból származnak, ahonnan hiányzik a melegség, ahol az erőszak megszokott, a fegyelmezés következetlen (Farrington, 1993; idézi: Monks és mtsai, 2009). Van néhány basa, akinek szociális képességei gyengébbek, viszont

vannak olyanok is, akiknek mentálizációs és manipulációs képessége igen fejlett (Sutton, Smith, Swettenham, 1999; idézi: Monks és mtsai, 2009).

A *kívülállók* azok, akik közvetlenül nem vesznek részt az erőszakoskodásban. Ők kulcspozícióban vannak, hiszen közbeléphetnének és megakadályozhatnák a basáskodást (Buda, Kőszeghy, Szirmai, 2008). Kathleen (2007) azt állítja, hogy léteznie kell olyan személyiségjellemzőknek vagy viselkedésmódoknak, melyek alapján valószínűsíteni lehet, hogy kiből lesz áldozat, vagyis az *áldozatok csoportja* is meghatározható. Kochenderfer és Ladd (1996) óvodásokat vizsgált egy éven át, és azt állapította meg, hogy a magányosság bejósolta a basáskodást és fordítva (Kochenderfer és Ladd, 1996; idézi: Schafer és mtsai, 2004). Gilbert (1992) szerint lehet áldozat valaki azért, mert introvertáltabb, fizikailag gyengébb, tanulásban erősebb, később kezd el érni, vagy egyszerűen valamiben eltér az átlagtól. A baj egy túl gyerekes tízórais dobozzal vagy furcsa anyajeggyel is kezdődhet. Ahogy Boross mondja (2006) a basázott reakciói, érzelmi és fiziológiás válaszai egy vesztes válaszai lesznek, így ezek a nem adekvát válaszok a basát még tovább bátorítják. Ennek hatására csökken az önértékelés, és szorongás, depresszió és pszichoszomatikus panasz is felléphet (Boross, 2006; Buda, 2008). Az ebbe a csoportba tartozók is deviánsviselkedésűek, figyelmi problémáik és társkapcsolati problémáik szintén lehetnek (Nyúl, 2012). Olweus (1995) az áldozatoknak is két csoportját különíti el: a passzív áldozatokat és a provokáló áldozatokat. A passzív áldozatok visszahúzódnak, nyugodtnak, alacsony önértékelésűeknek látszanak, ezért lesznek kitűnő célpontok. Minden támadás előtt elmenekülnek, ám ez ahelyett, hogy beszüntetné, még több kegyetlenkedésre ad lehetőséget (Olweus, 1995; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Összegezve ez a magatartásminta azt jelzi a környezetében élőknek, hogy értéktelennek, bizonytalanak, szégyellni valónak érzi magát a személy és nem fog visszatámadni, ha basáskodás áldozata lesz (Olweus, 1997; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). A provokáló áldozatok félénkek és agresszívek is. Ez a csoport az átlagnál bátoralanabbul, agresszívebben és hevesebben felel a fenyegetésre, nehezebben kezelik a konfliktusok okozta stresszt. Magatartásuk feszültséget és ez által negatív reakciót vált ki társaikból (Olweus, 1995; Margitics, Figula, Pauwlik, 2010; Giesekus, 2002; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Több kutató állítja (Toch, 1992; idézi: Ireland, 1999; Ireland, Archer, 1996), hogy áldozatnak lenni a gyengeség jele, és ez növeli az esélyt arra, hogy újabb atrocitások irányuljanak az egyén felé (Ireland, 1999). Ziegler és Ziegler (1997) azonban kijelenti, hogy csupán a véletlenül múlik, hogy ki lesz a basáskodás áldozata (Ziegler, Ziegler, 1997; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). Sijtséma és mtsai (2009) szerint az

alacsony szociális státusz alapján választja ki áldozatait a basáskodók csoportja, illetve az alapján, hogy az illető mennyire tartózkodik a proaktív agresszió alkalmazásától. A valamilyen kisebbségtől való származás egy nagyon gyakori gúnyolódási felület, ám középiskolában gyakori a szexuális orientáció miatti kegyetlenkedés. Warwick, Chase, Aggleton és Sanders (2004) azt találták, hogy a homoszexuálisok 30-50%-a áldozat volt az iskolában (idézi: Monks és mtsai, 2009).

A *basáskodó áldozatok* csoportja egy igen érdekes kategória. Ők egy sajátságos helyzetben vannak, mivel basák és áldozatok is egyszerre (Buda, 2008). Ebből arra következtethetnék, hogy a felgyülemlett agressziót kiélhetik akkor, amikor ők az agresszorok, így jobb helyzetben vannak, mint az egyszerű áldozatok. Ezzel szemben a kutatások azt támasztják alá, hogy az ő sorsuk a legnehezebb, sokkal magasabb szinten szoronganak, és nagyobb depressziót mutatnak (Buda, 2008). Vannak kutatók, akik őket jelölik meg, mint leginkább jelentőségteljes csoportot (Ireland, 1999). Az ide tartozó személy általában visszaüt az őt bántalmazó basának, ezzel próbál dominanciát szerezni, majd azt fenntartani, ami csökkentheti a későbbi bántalmazás esélyét (Conell, Farrington, 1996; idézi: Ireland, 1999). A basáskodó áldozatok gyakran származnak különösen zavaros, abuzív családi légkörből (Swartz, Dodge, Pettit, Bates, 1997; idézi: Monks és mtsai, 2009).

A *védelmezők* azok, akik segítenek, vagy segíteni próbálnak az áldozatoknak (Buda, Kőszeghy, Szirmai, 2008). Ez a csoport magas vonásszorongású, depresszív és szomatikus panaszok, figyelmi problémák is előfordulhatnak benne (Nyúl, 2012). Jó, ha tudjuk, hogy fennállhat átfedés az áldozatok és a védelmezők között, hiszen aki megvédi a kiszemelt áldozatot, nagy eséllyel számíthat arra, hogy ő is erőszak áldozata lesz (Nyúl, 2012). Ők a basáskodókkal szemben helyezkednek el, humánusabbak és azért nem zaklatnak, mert elítélik, és nem találják viccesnek az agressziót, sem a pletykálást vagy a bántalmazást (Buda, Kőszeghy, Szirmai, 2008).

Egyes fiatalokkal végzett vizsgálatok eredményei alapján elmondhatjuk, hogy néhány gyermek már igen korán áldozattá válik, és a basa és a védelmező szerep alakulása is kimutatható (Monks, Smith, Swettenham, 2003; idézi: Monks és mtsai, 2009). Smith és mtsai (1999) szerint a gyerekek 5-20%-a áldozat, és a basák aránya 2-20% körül is lehet. A basáskodó áldozatok száma függ attól, hogy milyen mérési eszközt alkalmazunk (idézi: Monks és mtsai, 2009). Más kutatók szerint viszont a gyermekek 45%-a részt vesz valamilyen formában a basáskodásban és a gyermekek 60%-a áldozata az ilyen viselkedésformának

(O'Moore, Hillery, 1989; idézi: idézi: Duffy, Nesdale, 2009; Borg, 1999; idézi: idézi: Duffy, Nesdale, 2009; Kochenderfer-Ladd, Wardrop, 2001; idézi: Duffy, Nesdale, 2009).

A jelenségben nemi különbségek is tapasztalhatóak (Kimura, 1999). A fiúk inkább használják a könnyen azonosítható, közvetlen agressziós formákat, míg a lányok gyakrabban folyamodnak az őket rejtve tartó indirekt formákhoz (Boross, 2006). Olweus (1993) és Smith és mtsai (1999) azt találta, hogy a basáknál általában több fiú fordul elő, míg ilyen nemi különbség nincs az áldozatok között (idézi: Monks és mtsai, 2009). Archer és Ireland (1996) azt találta, hogy szignifikánsan több nő szokott mind áldozat, mind basa lenni, mint férfi (Ireland, Archer, 1999).

Galloway és Roland (2004) szerint nagy különbségek lehetnek a basáskodás tekintetében iskolák között: a közvetített erkölcsi értékrendnek, a tanárok attitűdjeinek és reakcióinak, valamint a külön programok számának köszönhetően, de maga az iskola nagysága, az osztály létszáma vagy a lakóhely általában nincs befolyással a jelenségre (idézi: Monks és mtsai, 2009).

A basáskodás közösségromboló hatású. Akik részesei ennek, szociális érzékenységük és empátiájuk csökken (Buda, 2008). Ha a jelenség eluralkodik, a társas együttlét öröme csökkenni fog, úgy, mint az iskolába járásé is (Buda, 2008). Ha egy gyermek áldozattá válik, kapcsolata osztálytársaival gyökeresen megváltozik (Rigby, 2008). A basáskodás az évek múlásával változik, a serdülőkor tájékán ritkábbnak számít, ám ha új iskolatípusba kerülnek a gyerekek, akkor újra burjánzani kezd (Vajda, 2008). Ez arra enged következtetni, hogy a csoportszerkezet formálásában fontos szerepet játszik, segít a szociális rangsor kialakításában, rögzíti és tudatosítja a szerepeket (Fülöpné Böszörményi 2003; Boross, 2006; Vajda, 2008).

Minél több időt tölt el együtt egy közösség, minél nagyobb az érintkezési felület, minél zártabb egy csoport, annál erősebben jelenhet meg a basáskodás (Buda, Kőszeghy, Szirmai, 2008). Ezek alapján ez a viselkedés nem csupán az iskolában, hanem szubkulturális módon a börtönökben vagy akár munkahelyeken is kialakulhat. A börtönbeli basáskodás kutatása jelenleg még gyermekcipőben jár, sokkal kevesebb információnk van róla, mint az iskolai formájáról.

4.2. Basáskodás a börtönben

A börtön egy erőszakos környezet, amely fogékony a basáskodásra (Mandaraka, Sheppard, 1986; idézi: Ireland, 1999). Egy olyan társas rendszert támogat, ahol a dominancia

nélkülözhetetlen, ha az egyén elfogadást és státuszt akar szerezni (Connell, Farrington, 1996; idézi: Ireland, 1999). A rabok közti kapcsolat a hatalmon és a dominancián alapul és ez előmozdíthatja a basáskodást (Ireland, 1999). A börtönbeli basáskodás meghatározása még nem olyan kiforrott, mint az iskolaié, módosítani kéne, hogy igazán jól megragadható legyen a jelenség (Beck, Ireland, 1997, idézi: Ireland, Ireland, 2003). A foglyok sokszor kerülhetnek új helyre, akár más börtönbe vagy csak egy túlsó szárnyba, így annak a lehetősége, hogy valaki egy másikat rendszeresen basázzon, elég csekély. Így az iskolai basáskodással összehasonlítva ez az ártalmas kapcsolat itt rövidebb ideig tarthat (Ireland, 2002a; idézi: Ireland, Ireland, 2003). Ellenben ez nem azt jelenti, hogy az agresszív cselekedetek a börtönben ne lehetnének basáskodások, hiszen jelen lehet az ismétlődéstől való félelem, ami fontos jellemzője a basáskodó viselkedésnek (Randall, 1997; idézi: Ireland, Ireland, 2003). A fogvatartottak közötti basáskodás sok formát tud ölteni. A leggyakrabban a megtámadások fordulnak elő (beleértve a szexuális támadásokat is), majd a verbális abúzus, kínzás, fenyegetés, mások javainak átadására való kényszerítés, drogok behozásának kényszerítése, vagy az új foglyok tulajdonának elvétele. Ide tartozik egy, a börtönben kialakult jelenség is, a „báróskodás” (Ireland, Ireland, 2003). Ez azt jelenti, hogy a foglyok különböző javakat adnak egymásnak, később hatalmas kamattal visszakérve azt. Ireland és Archer (1996) azt állapította meg, hogy a rabok a báróskodást nem értelmezik basáskodásnak, inkább egy bevett viselkedési formának (Ireland, Archer, 1996). Kezdetben az áldozat önként léphet be ebbe a még nem aszimmetrikus kötelékbe, ám főleg, amikor nem tud fizetni kölcsönzőjének, a kapcsolat ártalmassá alakulhat (Ireland, 2002a; idézi: Ireland, Ireland, 2003): kínozhatják, bántalmazhatják fizikailag, sajátságos igazságszolgáltatás céljából (Brookes, 1993; idézi: Ireland, Ireland, 2003).

Tehát a börtön valójában egy ellenséges környezet, ahol a személyeknek fizikai erőszakkal kell védeniük magukat és státuszukat azért, hogy ne ők váljanak áldozattá. Ez egy fontos része a fogvatartottak szubkultúrájának (Feld, 1981; idézi: Ireland, Ireland, 2003). Ebben a hierarchiában az agresszívek felül, az áldozatok alul helyezkednek el és ahhoz, hogy valaki magasra kerüljön, a basáskodás egy jó megoldás lehet. Ahogy Ireland mondja (2002a), a basa magas státuszt ér el, hatalommal és erővel rendelkezik, ami felettébb értékes. Az ebben használt agresszió miatt mind státuszban, mind tiszteletben részesülnek a társaktól (Connell, Farrington, 1996; idézi: Ireland, Ireland, 2003).

A továbbiakban Ireland (2002a; idézi: Ireland, Ireland, 2003) meghatározását fogom használni a börtönbeli basáskodáshoz:

„Egy személy akkor basázott, ha hetente áldozata direkt és/vagy indirekt agressziónak, ugyanaz vagy más elkövető által. Az agresszió egyedüli előfordulásait értelmezhetjük basáskodásként, különösen, ha az súlyos és személy azt hiszi, vagy fél attól, hogy az esemény újra be fog következni a basától vagy más személytől. Ugyanúgy basáskodás, ha az áldozat csak azt gondolja, hogy támadás irányul felé, és az is, ha valódi kíméletlenség a cél. Szintén lehet basáskodás, ha az erőbeli különbség nem evidens, hanem burkolt” (161. oldal).

A direkt erőszaknál a basa személye nyilvánvalóbb (Ireland, 1999), de az indirekt agresszió ugyanúgy megtalálható a börtönben, mint a direkt formája. A költség-haszon teória mintájára Ireland (1999) azt mondja, hogy a basák megpróbálják a maximalizálni az agressziójuk következményét és minimalizálni a költségeket. Ireland (1999) szerint a direkt agresszió magas következményű és magas költségű, míg az indirekt magas következményű, de kevesebb költséggel jár. Viszont az utóbbit nem mindig észlelik úgy, mint basáskodást, pedig egyes szerzők szerint az indirekt basáskodás száma magasabb, mint a direkté (Ireland, 1999; Ireland, 2002b, idézi: Ireland, Ireland, 2003). Tehát ez sem egy elhanyagolható része a definíciónak, mivel magában foglal olyan tetteket is, mint a pletykálás, kiközösítés, szóbeszéd terjesztése, szociális manipuláció, mindent, ami az elkövetőt rejtve tartja (Ireland, Archer, 1996). Ez fontos, mivel ha valakit basaként ismernek, az rossz fényt vethet rá, mivel ezt egy gyerekes viselkedésként értelmezik (Connell, Farrington, 1996; idézi: Ireland, 1999). Ireland és Ireland tollából származó cikk (2003) azt sugallja, hogy a bullying kifejezés helytelen használata miatt alakult így, hiszen a kifejezést az iskolai agresszióval azonosítják. Véleményem szerint, mivel Magyarországon a közéletben nem elterjedt a szóhasználat erre vonatkozóan, így a börtönpopulációban nem titulálnák gyerekes viselkedésnek a basáskodást.

Toch (1992) leírja, hogy aki másokon keresztül támadja meg a többieket, egy biztosabb státusszal rendelkező, erős személynek tűnik. Az áldozatok stigmatizálódnak, gúnyneveket használnak rájuk, gyengébbnek tűnnek, és ez növeli a feléjük irányuló erőszak esélyét (Toch, 1992; idézi: Ireland, 1999; Beck, 1992; idézi: Ireland, 1999).

A börtönben legtöbbször négy csoportot különítenek el: a basákat, a basáskodó áldozatokat, az áldozatokat és a kívülállókat. A basáskodó áldozatokat tartják a legjelentősebb csoportnak (Ireland, 1999). A kutatások szerint inkább válnak áldozattá azok, akik újak (Beck, 1992; idézi: Ireland, 1999; Brookes, 1993; idézi: Ireland, 1999; Power et al, 1997; idézi: Ireland,

1999; Ireland and Archer, 1996), és inkább a basáknak van jókora kriminális múltjuk, mint az áldozatoknak (Ireland, 1999).

Vannak viselkedések, amik különösen jellemzőek az *áldozatokra*. Általában ők azok, akiket elkülönítenek a többi rabtól – saját maguk érdekében; azért sértik meg a szabályokat, hogy elkülönítést érhessenek el, áthelyezésüket kérik, bántalmazzák magukat, hirtelen hangulatcsökkenések jelentkeznek náluk, sírnak, megpróbálnak közeledni a személyzethez, vagy a kint tölthető szabadidő alatt inkább cellájukban maradnak (UK Home Office, 1993; idézi: Ireland, 1999; Beck, Smith, 1995; idézi: Ireland, 1999, Parisi, 1982; idézi: Ireland, 1999). A tisztán áldozati csoportba tartozók azok, akik a legkevésbé agresszíven és inaktívan reagálnak a támadásokra. Ők empatikusabbak, alacsony a pszichés egészségük és az önértékelésük, mindemellett kevésbé asszertívek, mint a többi csoport (Ireland, 2005; idézi: Monks és mtsai, 2009).

Velük ellentétben a *basáskodó áldozatok* a leggyakrabban erőszakos csoport, agresszióval válaszolnak a legkisebb provokációra is, visszaütnek, ha bántalmazzák őket és ezzel lehetőségük van arra, hogy dominanciát és pozíciót szerezve csökkentsék a később feléjük irányuló basáskodás esélyét (Connell and Farrington, 1996; idézi: Ireland, 1999). Magas verbális és fizikális agressziót tanúsítanak, csökkent pszichológiai egészséget, magas fokú érzelmi magányt, és elkerülő kötődési stílust is megállapítottak náluk (Ireland, 2005; idézi: Monks és mtsai, 2009).

A *basáknál* alacsonyabb empátiaszintet, magasabb verbális és fizikális agressziót, illetve jobb pszichológiai egészséget állapítottak meg (Ireland, 2002; idézi: Monks és mtsai, 2009). A legmegbízhatóbb korreláció a basa szereppel az volt, hogy mennyi időt töltött börtönben a személy (Ireland, 2005; idézi: Monks és mtsai, 2009).

Beck (1992) önbevallásos módszerrel vizsgálta a szerepeket. A fogvatartottaknak 20%-a vallotta, hogy basáskodtak felette az elmúlt hónapban és 30% mondta magáról, hogy áldozat (idézi: Ireland, 1999). A basák 50%-a maga is áldozat volt. Connell és Farrington (1996) egy vizsgálatában 45% tartotta magát basának, 25% pedig áldozatnak. Senki nem ítélte meg magát úgy, mint aki basáskodik és áldozat is (idézi: Ireland, 1999). Brookes (1993) direkt módon kérdezett rá a basáskodásra, az ő eredményei szerint 13% az, aki felett basáskodnak, de senki nem vallotta magát basának (idézi: Ireland, 1999). Ireland és Archer (1996) vizsgálatában a rabok 46%-a mondta, hogy látott olyan más fogvatartottakat, akik felett basáskodtak. A férfiak többi ilyen esetről számoltak be. 5,8% állította, hogy szokott

basáskodni, 13,8%, hogy áldozat szokott lenni. 10,5% ítélte meg úgy, hogy mindkét szerepben fel szokott tűnni (Ireland, Archer, 1999).

A börtönlakókat megkérdezve, a legtöbbjük a fizikai és verbális agressziót határozta meg a basáskodás jellemzőjeként. Csupán 7%-uk számolt be az indirekt agressziós formákról, 11% azt mondta, hogy a basáskodás következményeként az áldozatok félni fognak. 9% gondolta úgy, hogy a részt vevő személyek száma is számít, azaz ha több mint egy elkövető van, akkor azt már basáskodásnak lehet nevezni. A legtöbbjük nem jelezte, hogy ez egy ismétlődő agressziót jelent, 77% állította, hogy a basáskodás az egyedüli eseteket is jelenti és csupán a rabok 25%-a érezte, hogy egy személynek egynél többször kell átélnie ezt a feléje irányuló agressziót, ahhoz, hogy ki lehessen mondani, hogy basázott (Ireland, 1999). Többen úgy gondolták, hogy valaki úgy is basáskodhat a másik felett, hogy nem is veszi észre, hogy mit csinál (Ireland, 1999).

Felmerül a kérdés, hogy van-e különbség a börtönbeli és az iskolai basáskodás megítélése között. A kutatók arra az eredményre jutottak, hogy az elítéltek sokkal inkább basáskodásnak érzlelik az egyedi incidenseket is és nem tartják szem előtt, hogy a basáskodásnak egy ismétlődő cselekedetnek kell lennie. Az áldozatokat hajlamosabbak úgy látni, mint akik provokálják az erőszakot, így okozva a basáskodást. A fizikai agressziót sokkal inkább sorolják a jelenséghez, mint a jóval gyakoribb indirekt formát (Ireland, Ireland, 2003).

5. A reaktív-proaktív agresszió és a basáskodás

Az agressziót kutatók gyakran gyermekkori és serdülőkori stabil vonásként írják le (Farrington, 1991; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010; Goldstein, 1994; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). A basáskodás viszont olyan jelenség, amely a korai serdülőkor körül éri el csúcspontját, majd a középiskolai évek alatt csökkenni látszik (Nansel és mtsai, 2001; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010; Pellegrini és Bartini, 2001; idézi: Margitics, Figula, Pauwlik, 2010).

Buda (2008) szerint a basáskodás mögött legtöbb esetben nem áll valódi indok. Kraak (1997) is azt találta, hogy a basa viselkedésének nincs köze a dühhöz, inkább az áldozat és a basa hosszú távú viszonyán alapul (Margitics, Figula, Pauwlik, 2010). A cél az áldozatnak való károkozás, tehát ez a viselkedés proaktív agresszió (Buda, 2008). Azok a gyerekek, akik inkább a *proaktív* agresszióval élnek, egyfajta felszínes bájjal rendelkeznek, amely népszerűvé teszi őket a kortársaik között (Vitaro és mtsai, 2002). Ám Vitaro és mtsai (2002)

szerint ezek a kapcsolatok hosszú távon nem működnek és lassanként leépülnek. Coie, Dodge, Terry és Wright (1991) is leírta, hogy a basa viselkedése értelmezhető proaktív agresszióként, hiszen a cél, amire irányul, maga a presztízs (idézi: Bacchini, Esposito, Gaetana, Affuso, 2009). A *reaktív*an agresszív gyermekekre magasfokú érzékenység jellemző, szociális szorongásuk erős, emellett szociális státuszuk gyakran alacsony, kevés barátjuk van, és nagy eséllyel a kortársak általi viktimizáció is kialakul (Vitaro és munkatársai, 2002). Ezen leírás arra enged következtetni, hogy ők lesznek az áldozatok.

Ireland és Ireland (2008) a basáskodó áldozatokat jelöli meg, mint a leginkább reaktív agressziót gyakorló csoportot (idézi: Turner, Ireland, 2010), Palmer és Thakordas (2005) pedig azt az észrevételt teszi, hogy a basák a proaktív agressziót használják illetve magasabb az ebbe vetett hitük, mint a többi csoporté (idézi: Turner, Ireland, 2010). Viszont Turner és Ireland (2000) kutatása szerint a basáskodó áldozatok között legalább ilyen magas az instrumentális agressziót használók száma. Egy olyan társas közegben, ahol az agresszió nem megvetendő –, mint például a börtön, de lehet ilyen az iskola is – gyakrabban fogják a proaktív agressziót alkalmazni (Turner, Ireland, 2010). Ezt alátámasztja Ireland és Archer (2002) egy kutatása, amelyben azt az eredményt kapták, hogy a börtönbeli basák és basáskodó áldozatok körében pozitívabb attitűd kapcsolódik az agresszió használatához, mint az áldozatoknál (idézi: Turner, Ireland, 2010).

Akik hisznek az agresszióban, mint problémamegoldó stratégiában, vagy mint a célok elérését elősegítő módszerben, azok többször fogják alkalmazni a basáskodást egy csoporton belül. Ők azt fogják várni, hogy a környezet támogassa őket ezen viselkedésformájukban (Ireland, Archer, 2002; idézi: Turner, Ireland, 2010)

6. A következmények

Néhány felnőttnek igen mély és intenzív emléke van arról, hogyan basáskodtak felette (Smith, 1991, idézi: Schafer és mtsai, 2004). Sokan közülük úgy érzik, hogy ezek az élmények befolyással vannak jelenlegi életükre is. Egy kutatás szignifikáns kapcsolatot talált az iskolai basáskodás és a munkahelyi bántalmazás között. A legmagasabb kockázat arra, hogy valaki áldozat legyen a munkahelyén az, ha korábban az iskolában is áldozat vagy basáskodó áldozat volt (Schafer és mtsai, 2004).

Hasonló eredményre jutott Chapell, Hasselman, Kitchin, Lomon, MacIver és Sarullo (2006) is, amikor a szerepek állandóságát vizsgálta: szignifikáns korreláció áll fenn aközött, hogy valaki basa, áldozat vagy basáskodó áldozat volt általános iskolában, gimnáziumban és főiskolán (Chapell és mtsai, 2006). A bizonyítékok azt sugallják, hogy a jelenségben betöltött szerep stabil. Az áldozatok majd' háromnegyede korábban is áldozat volt, a basáknak több mint a fele előzőleg is basa volt, a basáskodó áldozatoknál ez kicsit kevesebb, mint a csoportba tartozók fele (Chapell és mtsai, 2006).

Az, hogy valaki áldozati szerepben ragadt az iskolában, felnőtt korában negatívan befolyásolja saját maga és mások értékelését, és mindez nemtől, kortól és kultúrától független (Schafer és mtsai, 2004). Számos kutató feltárta, hogy az áldozati pozíció együtt jár az alacsonyabb pszichológiai és testi egészséggel, alacsonyabb jól-léttel és magas distresszel (Rigby, 2003), hatással van kapcsolati stílusaira, barátságai minőségére, önbecsülésére. Sok esetben az egyén félénkebbé válik, kényelmetlenül éli meg a közelséget, még akkor is, ha ezt ő is akarja, jó eséllyel gondjuk lesz az intimitással és a szexualitással is. Nehezebben bíznak meg másokban, mert félnek attól, hogy bántani fogják őket, szégyenlősebbek lesznek és nagyobb eséllyel fognak magányt átélni (Schafer és mtsai, 2004; Chapell és mtsai, 2006).

II. Hipotézisek

A fenti eredmények fényében a következő hipotéziseket állítottam fel:

1. Ha a proaktív agresszió jellemzőbb arra a személyre, aki iskolás korában basa volt, akkor mivel a két konstruktum szoros együttjárást mutat, egy másik szociális közegben is basa szerepben fog feltűnni.
2. Ha a reaktív agresszió jellemzőbb az adott személyre – ami magasabb szociális szorongással, impulzivitással és ellenségességgel társul – és korábbi iskolás éve alatt áldozat volt, akkor egy újabb szociális közegben is hajlamosabb lesz ugyanebbe a szerepbe kerülni.
3. A szerepvállalás összefügg az agresszió alkalmazásának módjával. Tehát ha valaki hajlamosabb a proaktív agresszióra, az basa, aki hajlamosabb a reaktív agresszióra, az basáskodó áldozat vagy áldozat lesz.
4. Ha korábban a személy basáskodó áldozat volt, akkor az fogja meghatározni, hogy vajon basa, basáskodó áldozat vagy áldozat szerepbe kerül egy másik közegben, hogy inkább a proaktív vagy inkább a reaktív agressziót részesíti előnyben. Bár mivel ennél

a csoportnál a legmagasabb a reaktív agresszivitásuk aránya, valószínűleg inkább maradnak csoportjukban vagy áldozatokká válnak.

III. Módszertani rész

7. A vizsgálat célja

Két büntetés-végrehajtási intézményekben zajlott: a Kalocsai Fegyház és Börtönben és a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet baracskai létesítményében, ahol fogvatartottakat vizsgáltam a basáskodás és az agresszió tekintetében.

Mintámban nem szerepel kontrollcsoport, egyrészt mivel a börtönpopulációhoz hasonlítható kontrollcsoportot találni talán lehetetlen. Véleményem szerint a börtönt jellemző szubkulturális tényezők miatt az átlagpopulációval a vizsgálati személyek nem összehasonlíthatók, mivel felnőtt populációban az összefüggés, a szabályok betartása, stb. kevésbé jellemző. Talán egyetlen ilyen intézményes szervezet mutatkozik, melyben ezek a tényezők kis mértékben megtalálhatók, bár más formában jelentkeznek: a honvédelmi szervek. Másrészt vizsgálatom elsősorban a basáskodásban betöltött szerep változására irányul.

A vizsgálatban való részvétel önkéntes alapon történt, a tesztek kitöltését mindenki befejezte, viszont adódott 1 nő, akinek a tesztje sajnos kitöltési hiba miatt nem értelmezhető.

8. A vizsgálati eljárás és az alkalmazott eszközök

A vizsgálat során a személyek három papír-ceruza alapú tesztet töltöttek ki és ezt megelőzően egy demográfiai adataikra vonatkozó kérdéssort (ld.: 1. számú melléklet).

A demográfiai adatok között a következőkre kérdeztünk rá: nem, kor, családi állapot, iskolai végzettség, lakóhely, bűncselekmény, kiszabott büntetés ideje, ebből hányat töltött már le, volt-e már előzőleg büntetve, ha volt már előzőleg büntetve miért, mennyi időre és hány évesen követte el első bűncselekményét.

8.1. Basáskodás Kérdőív (saját készítésű kérdőív)

Az első teszt, amit a rabok kitöltöttek, a Basáskodás Kérdőív volt. A kérdőív összesen 30 tételből áll, amely lehetővé teszi, hogy az iskolai basáskodásban betölthető szerepek közül megállapítsuk, hogy a személy basa (Cronbach $\alpha=0,723$), védelmező (Cronbach $\alpha=0,752$), áldozat (Cronbach $\alpha=0,824$), basáskodó áldozat vagy kívülálló. A vizsgálatban részt vevők

ötfokú Likert-skálán (1=soha; 2=ritkán; 3=néha igen, néha nem; 4=gyakran; 5=szinte mindig) dönthetik el, hogy mennyire értenek egyet az adott állításokkal. A teszt kilenc darab fordított tételt tartalmaz (1, 2, 4, 5, 10, 14, 15, 18, 28). A kérdőív előnye, hogy viszonylag rövid és hamar kitölthető. A kérdőív validálása 421 fő bevonásával zajlott.

8.2. A börtönbeli basáskodást mérő kérdőív

A börtönbeli basáskodás jelenségére nem találtunk magyar nyelvű kérdőívet, ezért egy 27 itemből álló tételsort állítottunk össze a szakirodalmak alapján, mely a basa (Cronbach $\alpha = 0,819$), áldozat (Cronbach $\alpha = 0,855$), basáskodó áldozat és kívülálló szerepeket hivatott elkülöníteni. Itt szintén ötfokú Likert-skálán (1=soha; 2=volt már rá példa; 3=néha igen, néha nem; 4=gyakran előfordul; 5=szinte mindig előfordul) jelölhetik meg a kitöltők, hogy hogyan vélekednek a megfogalmazott állításról (pl.: „Előfordul, hogy valakit szavakkal alázok meg.”; „Előfordult már, hogy kiközösítettek.”) A kérdőív 5 fordított itemet tartalmaz (11; 12; 14; 18; 26).

8.3. Reaktív-Proaktív Agresszió Kérdőív (RPAQ) (Raine és munkatársai, 2006)

A kérdőív az agresszió két típusát hivatott mérni, a reaktív és a proaktív agressziót. Az összesen 23 tétel közül 11 a reaktív agresszióra, 12 pedig a proaktív agresszióra vonatkozik. A kitöltők egy háromfokú skálán értékelhetik, hogy cselekedtek-e már az adott módon (1 – soha, 2 – néha, 3 – gyakran). A reaktív agresszió skálán elérhető maximális pontszám 22, a proaktívén 24. A kérdőív belső konzisztenciája magas, (Cronbach $\alpha=0,9$), a proaktív agressziónál ez az érték Cronbach $\alpha=0,86$, a reaktívénál pedig Cronbach $\alpha=0,78$. A kérdőív előnye, hogy rövid, tételei egyszerű nyelvezetűek, így különböző korú és iskolázottságú személyek is kitölthetik. Hátránya viszont, hogy két alskálája korrelál egymással (Polman, Orobio de Castro, Koops, van Boxtel, Merk, 2007; idézi: Hajdu, 2011)

8.4. Eljárás

Vizsgálatomat először a női bűnelkövetőket is fogvatartó intézetben folytattam le. Itt három csoportban töltöttem ki a kérdőíveket. Második vizsgálati csoportomat férfi fogvatartottak képezték. Velük szintén három turnusban folytattuk le a vizsgálatot. Minden esetben tájékoztattam a személyeket arról, hogy a kérdőív kitöltése anonim és önkéntes. A kitöltés alatt végig a teremben voltam, egyik esetben egy nevelővel, másik esetben pedig egy börtönpszichológussal együtt. A kitöltés alatt csend volt, a személyek nem zavarták egymást.

Mivel az iskolai basáskodást retrospektív módon vizsgáljuk, a kérdőív kitöltése előtti részen a következő volt olvasható: „A most következő kérdőív serdülőkori éveire fog rákérdezni. Kérem, emlékezzen vissza arra az időszakra, amikor Ön 13-16 éves volt, és próbáljon meg azok alapján dönteni válaszairól, ne mostani, felnőttkori érzései és gondolatai szerint!”

A tétel után felszólítottuk őket, hogy a következőkben már ne emlékeikre támaszkodjanak, hanem jelen állapotukra.

A kérdőívek kitöltése után a résztvevőknek lehetőségük volt egy rövid interjúban részt venni, ahol az általános hogylétükre kérdeztem rá, illetve agresszív, basáskodó történésekre. Mivel ezt az interjút csak az elítéltek egy részével folytattam le, az eredményeknél nem veszem figyelembe.

9. Vizsgálati csoport

A vizsgálatban összesen 60 fő, 30 női és 30 férfi elítélt vett részt. Az átlagéletkor 33,55 év ($s=9,35$). A legfiatalabb tesztkitöltő 20, míg a legidősebb 57 éves volt.

A minta további jellemzőit a következő táblázatokban szemléltetem.

Nem	fő
férfi	30
nő	29

1. táblázat: a vizsgálati személyek nemek szerinti eloszlása

Az fogvatartottak közül iskolai végzettségére csupán 54 fő adott választ.

Iskolai végzettség (n=54)	fő
8 általánosnál kevesebb	9
8 általános	22
szakközépiskola	13
gimnázium	1
érettségi	6
felsőfokú végzettség	3

2. táblázat: a vizsgálati csoport iskolázottsága

Az eddigi börtönbe kerülések számánál mediánt számoltam, míg az első ítéletkor betöltött életévet jelző oszlopban átlagot. Ezekre a kérdésre az 59 kitöltő közül 48 adott választ.

	Eddigi börtönbe kerülések száma (n=48)	Első ítéletkor betöltött életév (n=48)
medián/átlag	1	24,31
szórás	2,21	9,28
minimum	0	13
maximum	10	52

3. táblázat: a vizsgálati csoport börtönbe kerülési jellemzői

Bűncselekményeik változatosak voltak, a legtöbbet előforduló a lopás (25,5%), emberölés, súlyos testi sértés és életellenes bűncselekmény, testi sértés (20,4%), rablás (14,3%), csalás (8,5%), kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény (5,1%). Ezen kívül többek között előfordult még zaklatás, okirathamisítás és környezetszennyezés is. Az 59 főből csupán 41 fő válaszolt erre a kérdésre, így további számításokat nem végzek ezekkel az adatokkal.

Átlagosan eddig a kérdőívet kitöltő személyek 75,59 hónapot töltöttek el bv. intézményben, itt a szórás nagy, 67,69. A legkevesebb 4 hónap, a legtöbb pedig 324 hónap volt az adott válaszok közül. Átlagban 24,3 évesen ítélték el ezeket a fogvatartottakat először, a szórás 9,28. A fogvatartottak közül a legfiatalabban egy 13 éves személyt ítélték el, legidősebben pedig egy 52 éves résztvevőt. Közülük 27 volt már előzőleg büntetve, 24 nem, 8 fő pedig nem adott választ erre a kérdésre.

IV. Eredmények

Először azt vizsgáltuk meg, hogy az iskolai basáskodás kérdőív és a börtönbeli basáskodás kérdőív által meghatározott csoportok adatai a normális eloszlást követik-e. Ehhez Kolmogorov-Smirnov próbát használtunk, és a következő eredményeket kaptuk:

szerep		Z érték	p érték
iskolai	basa	0,801	0,542
	áldozat	0,075	0,198
börtönbeli	basa	1,15	0,142
	áldozat	0,893	0,402

4. táblázat: normál eloszlás vizsgálata a kérdőíveknél

Ezen értékek alapján kimondhatjuk, hogy az eredmények nem szignifikánsak, tehát követik a normál eloszlás görbét. Így átlagot számoltunk, és a szórások alapján osztottuk be a résztvevőket a szerepkörökbe.

szerep		átlag	szórás
iskolai	basa	2,182	0,59
	áldozat	2,832	0,632
börtönbeli	basa	1,832	0,572
	áldozat	1,953	0,64

5. táblázat: a basáskodásban betöltött szerepek beosztásához szükséges átlagok és szórások

A fenti szórások és átlagok alapján azt határoztuk meg, hogy az, aki egy szórással meghaladja az átlagosan elért pontszámot, az adott szerepkörbe soroljuk. Ezek a határok a következők voltak.

szerep		pontszám
iskolai	basa	$\geq 2,72$
	áldozat	$\geq 3,46$
börtönbeli	basa	$\geq 2,404$
	áldozat	$\geq 2,593$

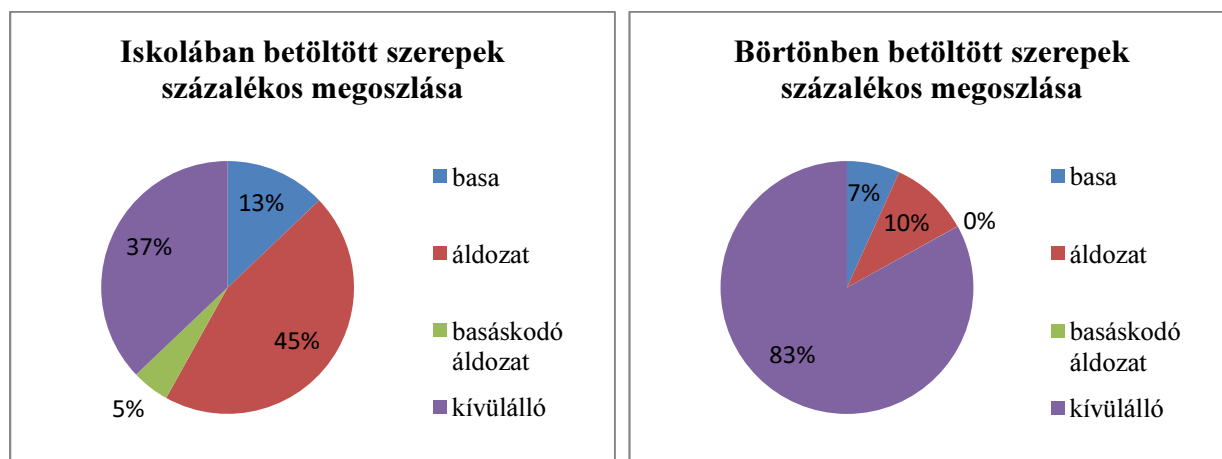
6. táblázat: a szerepbe tartozás határértékei

A basáskodó áldozatok azok lettek, akik mind az áldozat, mind a basa csoportban egy szórásnál magasabb pontértéket értek el, a kívülálló, pedig akik az átlag alatti pontszámot érték el mind a két csoportban.

Ezek alapján a következőképp alakultak a szerepek:

szerep		fő	százalék
iskolai	basa	8	13,5%
	áldozat	28	47,4%
	basáskodó áldozat	3	5%
	kívülálló	23	38,9%
börtönbeli	basa	4	6,7%
	áldozat	6	10,1%
	basáskodó áldozat	0	0%
	kívülálló	49	83%

7. táblázat: a tesztkitöltők basáskodásban való szerepei



1. ábra: a fogvatartottak iskolai basáskodásban betöltött szerepei

2. ábra: a fogvatartottak börtönbeli basáskodásban betöltött szerepei

A 7. táblázat alapján láthatjuk, hogy a szerepek nem ugyanolyan mértékben jelennek meg a börtönben, mint az iskolában. Míg az iskolában a részt vevők 13%-a basa, 5%-a basáskodó áldozat, 45%-a áldozat és 37%-a kívülálló volt, addig a börtönben 7%-a basa, 0%-a basáskodó áldozat, 10%-a áldozat és 83%-0 kívülálló. Azt, hogy a basáskodás mértéke csökkent, Wilkoxon próbával is ellenőriztük. Ennek érdekében létrehoztunk egy „résztvevők”

változót, mely a basákat, áldozatokat és basáskodó áldozatok összesíti külön az iskolai, külön a börtönbeli szerepek alapján. Mivel ez a változó nem volt normál eloszlású, nonparametrikus próbát alkalmaztunk.

Wilkoxon próba	
iskolai résztvevők – börtönbeli résztvevők	
Z	-0,5099
p	0,01

8. táblázat: az iskolai és a börtönbeli basáskodás mértékének összehasonlítása Wilkoxon próbával

Az eredmények szerint szignifikáns különbség van az iskolai basáskodásban résztvevők és a börtönbeli basáskodásban részt vevők között. Azt, hogy milyen ez a különbség, a 9. táblázatról olvashatjuk le:

rangok	N
negatív rangok	26a
pozitív rangok	0b
kapcsolatok	33c
összes	59

9. táblázat: az iskolai és a börtönbeli basáskodás mértékének összehasonlítása

a. börtönbeli résztvevők<iskolai résztvevők

b. börtönbeli résztvevők>iskolai résztvevők

c. börtönbeli résztvevők=iskolai résztvevők

A 9. táblázat alapján elmondhatjuk, hogy 26 esetben az iskolai résztvevők vannak többségben, míg 33 esetben az első és a második változó rangszámai megegyeznek.

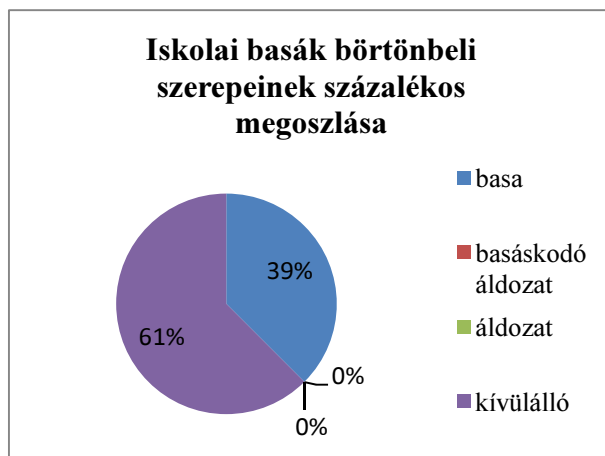
Leíró statisztika segítségével megvizsgáltam a szerepek átalakulását az eltelt idő tekintetében.

Az eredmények a következők:

Az iskolai basák alakulása

iskolai	börtönbeli			
basa	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
8 fő	3 fő	0 fő	0 fő	5 fő

10. táblázat: az iskolai basák börtönben kialakult szerepei



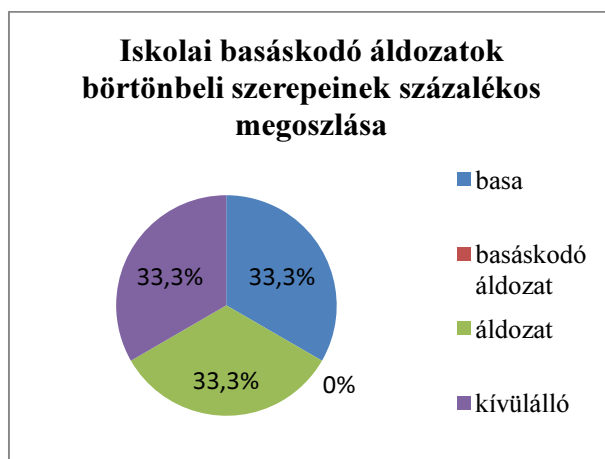
3. ábra: az iskolai basák börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása

A 8 fő iskolai basából 3 fő (37%) lett a börtönben basa, és 5 fő (61%) kívülálló.

A iskolai basáskodó áldozatok alakulása

iskolai	börtönbeli			
basáskodó áldozat	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
3 fő	1 fő	0 fő	1 fő	1 fő

11. táblázat: az iskolai basáskodó áldozatok börtönben kialakult szerepei



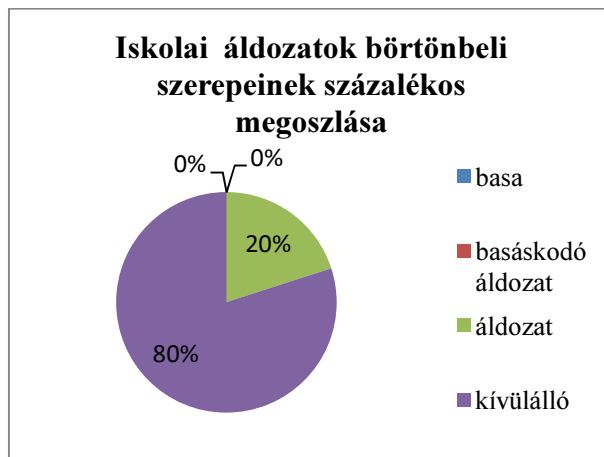
4. ábra: az iskolai basáskodó áldozatok börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása

Az iskolai három basáskodó áldozat közül 1 fő (33,3%) lett basa, 1 fő (33,3%) lett áldozat, és 1 fő (33,3%) kívülálló.

Az iskolai áldozatok alakulása

iskolai	börtönbeli			
áldozat	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
25 fő	0 fő	0 fő	5 fő	20 fő

12. táblázat: az iskolai áldozatok börtönben kialakult szerepei



5. ábra: az iskolai áldozatok börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása

A 25 fő iskolai áldozatok közül 5 fő (20%) lett áldozat és 20 fő (80%) kívülálló.

Az iskolai kívülállók alakulása

iskolai	börtönbeli			
kívülálló	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
23 fő	0 fő	0 fő	0 fő	23 fő

13. táblázat: az iskolai kívülállók börtönben kialakult szerepei



6. ábra: az iskolai kívülállók börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása

Az iskolai kívülállók közül mindenki kívülálló maradt (100%).

Következő lépésként azt vizsgáltam, hogy azt, hogy az egyén basa vagy áldozat szerepben fog fellépni a börtönben, milyen változók befolyásolják. Lineáris regresszió segítségével arra kerestem választ, hogy a szerepeket mi befolyásolja a felvett adatok közül. A regresszióhoz szükséges feltételek teljesültek.

A börtönbeli basák

A többváltozós regressziós modell összefoglalása		
R	R Square	Adjusted R Square
0,914	0,835	0,814

14. táblázat: a börtönbeli basákra vonatkozó lineáris regressziós modell összefoglalása

Tehát az R Square teszt szerint a független változók (iskolai basa szerep, proaktív agresszió, reaktív agresszió, eddigi börtönbe kerülések száma, első elítélés életkora) 83%-os magyarázóerővel jelzik előre a függő változót (börtönbeli basa szerep), a magyarázóerős nagysága pedig 81%, ami azt jelenti, hogy a független változók együttesen ilyen mértékben képesek a függő változó varianciájának előrejelzésére.

Az ANOVA szignifikáns ($p=0,0001$), tehát a függő és független változók között van kapcsolat.

Regressziós együtthatók			
	Standard Béta	t érték	t érték szignifikanciája

iskolai basa szerep	0,305	4,019	0,000
proaktív agresszió	0,387	4,337	0,000
reaktív agresszió	0,356	4,136	0,000
eddiggi börtönbe kerülések száma	-0,39	-4,833	0,000
az első elítélés életkora	-0,353	-4,541	0,000

15. táblázat: a börtönbeli basákra vonatkozó lineáris regresszió együtthatói

A regressziós együtthatók becslését bemutató táblázatban azokat a változókat hagytuk a vizsgálatban, melyek t-próbája szignifikáns. A standard béta értékek jelzik, hogy az egyes változók milyen mértékben járulnak hozzá a függő változó alakulásához. Ezek alapján a börtönbeli basa szerep felvételét befolyásolták a következő tényezők: proaktív és a reaktív agresszió, iskolai basa szerep, börtönbekerülés mennyisége, illetve, hogy hány évesen került először börtönbe.

A börtönbeli áldozatok

Regressziós modell összefoglalása		
R	R Square	Adjusted R Square
0,528	0,279	0,267

16. táblázat: a börtönbeli áldozatokra vonatkozó lineáris regresszió modell összefoglalása

A modell többszörös determinációs együtthatója 27,9%-ot jelez, a függő változó varianciájának megmagyarázhatósága a modell segítségével pedig 26,7%.

Az ANOVA szignifikáns ($p < 0,0001$), tehát fennáll kapcsolat a változók között.

Regressziós együtthatók			
	Standard Béta	t érték	t érték szignifikanciája
iskolai áldozat szerep	0,528	4,700	0,000

17. táblázat: a börtönbeli áldozatokra vonatkozó regresszió együtthatói

A t-próba ebben a modellben egyedül az iskolai áldozat szerepnél lett szignifikáns, tehát az általunk mért változók közül ez befolyásolja azt, aki áldozat lesz a börtönben.

Az egyik hipotézisem megvizsgálásához szükség lett volna arra, hogy lineáris regresszióval vizsgáljam meg a börtönbeli basáskodó áldozatok csoportját, de mivel a jelen mintában nem jelent meg ez a csoport, sajnos ezt nem tudom véghezvinni.

A változók egymással való korrelációi a táblázat nagysága miatt a 2. számú mellékletben találhatóak meg (18. táblázat).

V. Megbeszélés

Mint ahogy a 7., 8., 9. táblázat, és az 1. illetve 2. ábra mutatja, a basáskodásban való aktív szerepvállalás csökkent az idő elteltével. Érdekes kérdés, hogy ennek mi lehet az oka. Lehetséges, hogy a résztvevők könnyebben vallottak iskoláskori helyzetükről, mint a mostaniról. Ha ez nem igaz, és valóban sokan kívülállók jelenleg, akkor arra következtethetünk, hogy aki basa, áldozat vagy basáskodó áldozat volt, nem feltétlenül fog újra ebben a szerepben feltűnni. Fontos ez a tapasztalat, hiszen ez azt jelenti, hogy változtatható ez a szerepvállalás. A következőkben azt vizsgáltam meg, hogy az adott iskolai szerepek mivé alakultak át felnőttkorra. Ahogy a szakirodalmi részben arra utaltam, a basáskodás változik az életkorral, serdülőkorban csökken. A kapott eredmények alapján úgy tűnik, hogy felnőttkorban ez a csökkenés még jelentősebben mutatkozik.

Az iskolai basák 39%-a basa maradt, de 61%-a kívülálló lett (10. táblázat; 3. ábra). Tehát, jelentős részük maradt ebben a szerepben, de sokan inkább kiléptek belőle. Az iskolai basáskodó áldozatok közül senki nem maradt a börtönben is basáskodó áldozat, 1 fő basa, 1 fő áldozat, míg 1 fő kívülálló lett (11. táblázat; 4. ábra). Véleményem szerint igen izgalmas kérdés, hogy vajon mi az a különbség a három személy között, ami így formálta őket. Az iskolai áldozatok 20%-a áldozat maradt, míg 80%-a kívülálló lett (12. táblázat; 5. ábra). Annak ellenére, hogy sok személy kívülállóvá vált, nem elenyésző azoknak a száma, akik az áldozat szerepben ragadtak. Az iskolai kívülállókról viszont elmondható, hogy 100%-uk kívülálló maradt (13. táblázat; 6. ábra).

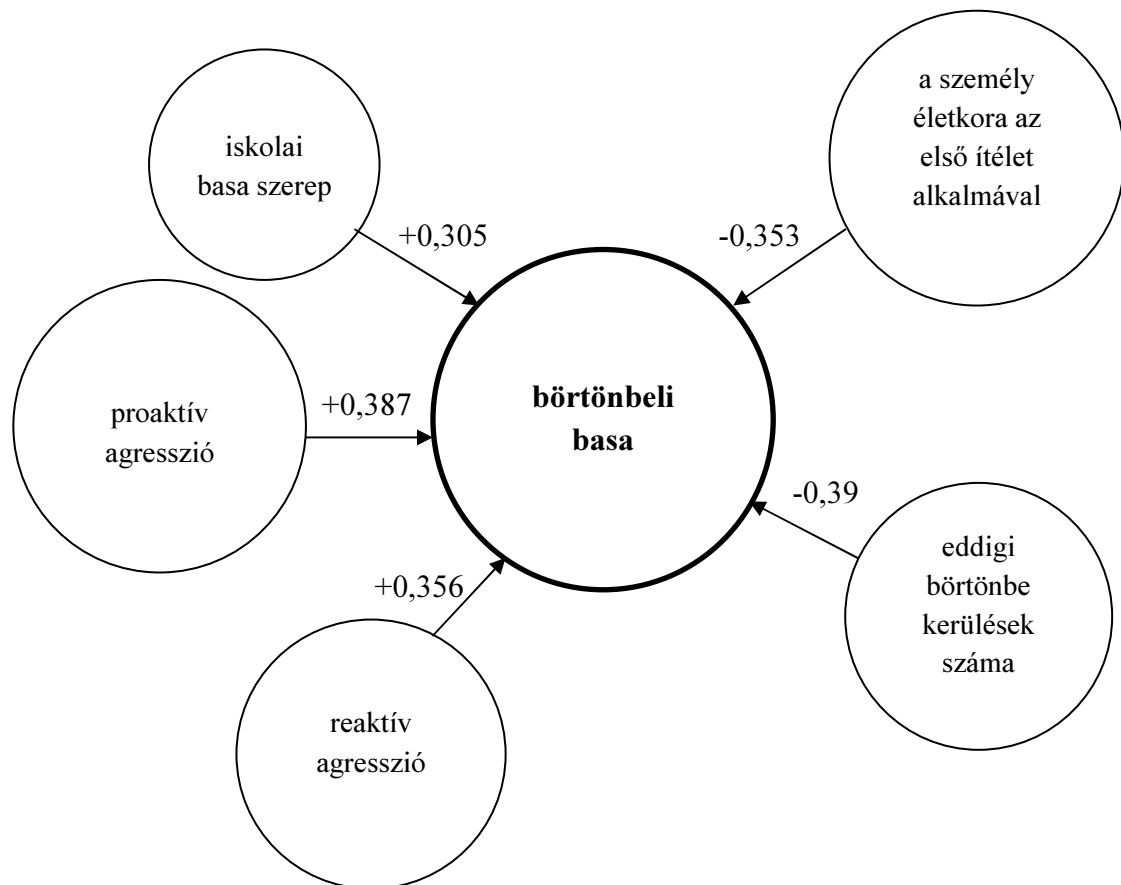
Fontos észrevennünk, hogy nincs olyan személy a mintánkban, aki tiszta áldozatból basa lett volna, vagy aki tiszta basából áldozattá vált volna. Nincs olyan kívülállónk, aki ne maradt volna kívülálló, sőt, az iskolai basáskodásban részt vevő 36 személyből a börtönben 26 már a kívülálló szerepben tűnik fel. A basáskodó áldozat csoport megszűnt, ez elég meglepő, a szakirodalommal szembehelyezkedő eredmény. Lehetséges, hogy a vizsgálat hibája, hogy

nem fedeztünk fel ilyen személyeket, de lehetséges, hogy a mintában nem volt jelen ilyen résztvevő.

A fentiek alapján megtalálhatjuk ezen eredmények között azt a szabályosságot, hogy nem minden áldozatból lett áldozat, és nem minden basából lett basa. Azonban aki basa lett a börtönben, az basa volt az iskolában, és aki áldozattá vált, az áldozat is volt. A szerepváltások nem voltak véletlenszerűek, aki kilépett előző szerepéből, az mind a kívülállóság felé orientálódott. A kívülálló szerepe a szakirodalom szerint kulcspozíció. Vagyis aki kilépett az iskolai szerepéből, kulcspozícióba került azáltal, hogy közbeléphetnének és megakadályozhatnák a basáskodást, de mégsem teszik. Ez nem erősíti a szociális tanuláselméletet véleményem szerint, hanem a mentalizációra és a tudatelméleti összefüggések felé viszi a gondolatot. Hipotéziseim vizsgálatához ezen kívül lineáris regressziót készítettem, illetve korrelációs vizsgálatot.

A korrelációs táblázat szerint (18. táblázat; lsd.: 2. sz. melléklet) a proaktív agresszió pozitív, erős korrelációt mutat az iskolai basákkal, illetve a börtönbeli basákkal, pozitív korrelációt az iskolai basáskodó áldozatokkal, és negatív korrelációt az iskolai kívülállókkal. A reaktív agresszió szintén pozitívan korrelál a börtönbeli basával, és negatívan az iskolai kívülállóval. Ezen eredmények alapján megdőlt az a feltételezésem, hogy a proaktív agresszió jellemzőbb a basákra, és a reaktív jellemzőbb a basáskodó áldozatokra, illetve az áldozatokra. Ennek egy lehetséges oka lehet, hogy basákra jellemzőbb a fizikai agresszió a börtönpopulációban, mint az áldozatokra. Azt, hogy mind a proaktív, mind a reaktív agresszióval erősebben korrelál ez a csoport, magyarázhatja az, hogy a két agressziótípus gyakran fordul elő egyazon személynél, ami megerősíti a basáskodás definícióját, miszerint a szándékosság a cél, az eszköz szinte mindegy. Azonban magyarázatként felmerül a szociális kíváncsiság is. Elképzelhető, hogy az áldozatok nem akarták/féltek bejelölni az agressziót mérő kérdőívben valódi viselkedésüket, mert az esetlegesen rossz fényt vethetne rájuk, kedvezményeik elvesztését, mint például a társak elkerülése - eredményezhetné. Ez a feltételezett félelem, bizonytalanság fakadhat áldozati mivoltukból. Ezek a korrelációs eredmények mind a négy hipotézisem egy részét megdöntik. A szerep bejósolását viszont tovább vizsgáltam, az általunk megkérdezett változókat is bevonva. Elsőként a börtönbeli basák lineáris regresszióját elemzem (14-15. táblázat). A modell magyarázóereje magas, tehát egy jól eltalált bejósolásról beszélhetünk. A bejósoló változók közül számítottunk arra, hogy az a tény, hogy valaki iskolai basa volt, erősen befolyásolni fogja abban, hogy később is basa legyen. Ez a feltevésünk beigazolódtott. A proaktív agresszió is erős bejósoló tényező, erre is számítottunk, de ezeken kívül még három

változó befolyásolja (az általunk vizsgáltak közül) azt, hogy a személy basa legyen: a reaktív agresszió, az, hogy a személy hányszor került eddig börtönbe, és a személy kora az első elítéléskor.



7. ábra: a lineáris regresszió alapján a börtönbeli basa szerepét befolyásoló tényezők

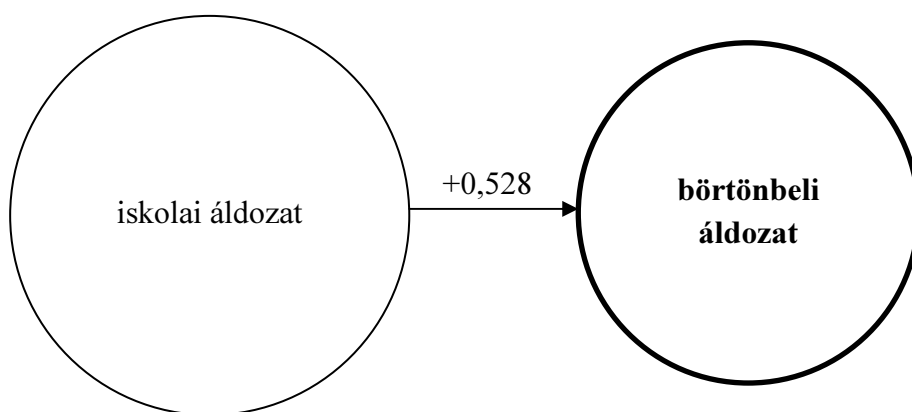
Az ábrán a körök nagysága jelzi, hogy az adott változó milyen mértékben járul hozzá a börtönbeli basasághoz. Tehát az iskolai basa szerep, a proaktív agresszió, illetve a reaktív agresszió azt segíti elő, hogy valaki basa legyen egy sajátos populációban későbbiek során. Az is hozzájárul ehhez, hogy hányszor került eddig börtönbe az illető, illetve, hogy hány évesen ítélték el először. Minél később ítélték el valakit, annál kisebb a valószínűsége, hogy basa legyen, és minél többször került eddig börtönbe valaki, annál kisebb a valószínűsége, hogy basa legyen. Mindez megint a szociális tanuláselméletnek mond ellent. Érdekes, hogy nem került be a modellbe a bent töltött évek száma a fentiek miatt. A szakirodalom nagyon erős bejósolóként említette a hosszú idejű elzárást. Ebből arra következtettem volna, hogy minél többször kerül be valaki, annál inkább basa lesz. Erre eredményeink rácáfoltak, lehetséges, hogy csak ebbe a mintába nem kerültek ilyen személyek, de a személyes interjúk során az elítéltek azt közvetítették felém, hogy akik régebb óta benn vannak, általában már

lenyugszanak, féltik kedvezményeiket, nem akarnak ilyen harcokat. Akik mégsem, azok állításuk szerint olyan emberek, akik a börtönben vágynak hírnévre, úgymond „börtönkarrierre”. Az első ítéletkor a személy életéveinek a száma úgy befolyásolja a basa szerepet, hogy minél idősebben ítélték el valakit, annál kevésbé valószínű, hogy basa lesz. Ezt magyarázhatjuk azzal (18. táblázat; lsd. 2. sz. mellékletben), hogy az első ítéletkor betöltött életévek száma, és az agresszió (mindkét fajtája) negatív kapcsolatban áll. Az alacsonyabb iskolai végzettség is negatív korrelációt mutat a reaktív agresszióval, illetve, minél korábban ítélték el először az illetőt, annál többször került be börtönbe. Lehetséges, hogy a sok börtönév alatt tanulta meg azt, hogy ez a viselkedésforma célra vezető lehet, de az is lehetséges, hogy ezt már mintegy örökségként hozta magával egy otthoni környezetből. Ennek a kérdésnek a vizsgálata további kutatásokat igényel.

Mindezek alapján első hipotézisünkről elmondható, hogy beigazolódott, de nem csak ez a két tényező az, mely előre valószínűsíthetővé teszi a börtönbeli basát.

A börtönbeli áldozatok

A börtönbeli áldozatok lineáris regressziós eredményei a 16. és 17. táblázatban találhatók. A próba szerint csupán maga az iskolai áldozat szerep az – a mi változóink közül –, mely előre bejósolja azt, hogy valaki áldozat lesz-e a börtönben.



8. ábra: a lineáris regresszió alapján a börtönbeli áldozat szerepét befolyásoló tényezők

Ez az eredmény szintén várható volt. Az áldozat reakciói az iskolában egy vesztes reakció lesznek, a negatív tapasztalatok befolyásolják saját önértékelését, pszichológiai és testi jóllétét, egyre félénkebb lesz, és mintegy önbeteljesítő jóslatként újra ebbe a szerepbe kényszerülhet. A reaktív agresszió náluk nem mutatott töltést, de nem is korrelált az áldozatisággal (18. táblázat, 2. sz. mellékletben). Lehetséges, hogy azért, mert negatívabb az

áldozatok attitűdje az agresszióval szemben, illetve mert a tiszta áldozatok a leginkább inaktívak, ha agresszió éri őket, így akarván kitérni a későbbi támadások elől.

Tehát második hipotézisem csak részben igazolódott be, vagyis az iskolai áldozat valóban hajlamosabb áldozati szerepbe kerülni, mint a többi iskolai szereplő, de ebben nem befolyásolja őt a reaktív agresszió.

Harmadik hipotézisem, miszerint a szerepvállalás összefügg az agresszió alkalmazásának a módjával, nem igazolódott be. Mind a proaktív, mind a reaktív agressziót – ebben a mintában – a basák alkalmazták inkább. Ahhoz, hogy ennek utána járjunk, mindenképp még több vizsgálat szükséges más populációkkal és a normál populációban is.

Negyedik hipotézisemre kielégítő választ sajnos nem tudok nyújtani, mivel összesen három személyt azonosítottunk iskolai basáskodó áldozatként, amely csoportból egy fő kívülálló, egy fő áldozat és egy fő basa. Ennek az igen izgalmas kérdésnek a megválaszolásához is további kutatások szükségesek.

10. A vizsgálat korlátai

Mint minden kutatásnak, ennek is voltak korlátai, hiányosságai.

Elsők között említeném meg azt a tényt, hogy nem létezik hazánkban börtönbeli basáskodást mérő kérdőív. Annak érdekében, hogy a vizsgálatot el tudjuk végezni, egy nem validált, a szakirodalom alapján általunk összeállított tételsort használtunk. Ezért az eredményeink eltérhetnek azoktól az eredményektől, ahol más kérdőívet használtak. Ez is egy lehetséges ok arra, hogy miért nem találtunk basáskodó áldozatot a börtönben, és miért találtak más kérdőívekkel dolgozók oly sokat.

Szintén egy korlát, hogy volt néhány elítélt, aki személyes adatit nem bocsátotta rendelkezésünkre, így többek között a bűncselekményeket, a kapott büntetés mértékét nem tudtuk megvizsgálni.

Az iskolai basáskodásra vonatkozó kérdőívet az elítéltekkel retrospektív módon töltöttük ki. Ez két kérdést is felvet. Egyrészt azt, hogy vajon a résztvevők értették-e, vagy valóban elolvasták-e az erre vonatkozó instrukciót. A másik, hogy vajon a kérdőív jól funkcionál-e ilyen módon. A személyen belüli változók vizsgálatára érdemesebb longitudinális vizsgálati módszert alkalmazni, azonban erre a sajátos populációra ez kevésbé alkalmazható, sokkal inkább a retrospektív vizsgálat során lehet feltárni az összefüggéseket.

Bár a kérdőívek kitöltése felügyeletem alatt folyt, és felszólítottam a rabokat, hogy ne zavarják egymást a feladat közben, lehetséges, hogy néhányuknak nehezebb volt a többiek jelenlétében őszinte válaszokat adni, mintha egyedül lett volna a kitöltés során.

Biztosítottam a résztvevőket, hogy a kérdőíveket csak én fogom látni és értelmezni, de elképzelhető, hogy befolyásolta őket válaszaik megadásában az is, hogy úgy gondolták, lehetséges, hogy rajtam kívül a dolgozók is értesülnek a személyes eredményekről.

Mind az elítéltek, mind a fogvatartók jelezték felém a vizsgálat alatt, hogy az intézmények, melyeket meglátogattam, szinte a legbékésebb, legszigorúbb intézetek. A legkisebb kihágásért is kedvezményeket veszíthetnek a börtönlakók, így nem szívesen kockáztatják meg az agresszivitást. Valószínűleg ez is befolyásolta azt, hogy a kapott börtönbeli eredmények között olyan kevesen vannak, akik részt vesznek a basáskodásban. De ezt nem a kutató eredmény híján való szomorúságával, hanem azzal az örömmel szeretném tudomásul venni, hogy lehetséges, hogy ezekben az intézményekben valóban nem olyan gyakori a basáskodás, mint az várható volt.

Az eddigi vizsgálati eredmények főként az Amerikai Egyesült Államokból illetve Nagy-Britanniából valók, magyarországi átfogó vizsgálat a témában még nem történt.

VI. Konklúzió

Eredményeink részben beilleszthetőek a szakirodalomba, részben viszont ellent mondanak annak.

A basákat, basáskodó áldozatokat és áldozatokat nem sikerült a proaktív és reaktív agresszió alapján elkülöníteni. A basa szerep az a csoport, amire mind a két agressziótípus jellemzőbb. Az, hogy a reaktív agresszió is a basa csoportra jellemzőbb, ellent mond a szakirodalomnak. Az, hogy a proaktív rájuk jellemzőbb, illeszkedik Coie, Dodge, Terry, Wrigth (1991), Vitaro és mtsai (2002), Buda (2008), Margitics, Figula, Pauwlik (2010) eredményeibe is.

Chapell és mtsai (2006) eredményei részben alátámasztást nyernek jelen kutatás által is. Jelen kutatás azt találta, hogy magas a bejósoló ereje annak, hogy a személy basa vagy áldozat volt, arra nézve, hogy basa vagy áldozat lesz. A jelenségben betöltött szerep nálunk inkább úgy alakult, hogy aki basa lett, az korábban is basa volt, vagy aki áldozat lett, az korábban is áldozat volt. Chapell és mtsai (2006) ezt fordítva állapítják meg, miszerint, aki korábban áldozat, basa vagy basáskodó áldozat volt, az később nagy valószínűséggel ugyanabban a

szerepben fog feltűnni. Ahhoz, hogy ezt mi ki merjük mondani, sokkal több intézményt kell még meglátogatnunk, és sokkal több elítélt segítségére lesz még szükségünk.

Ireland (2005) egyik kutatásában a basa lét legbiztosabb előrejelzőjeként a börtönben töltött időt határozta meg. Nálunk ez nem került be a bejósoló változók közé a lineáris regressziókor elvégzett t-próba alapján. Ehelyett erős bejósoló erővel bírt a börtönbe kerülések száma, illetve az életkor, amikor először elítélték a fogvatartottat. Az áldozatiság egyetlen bejósológaként az általunk mért változók közül az iskolai áldozati lét jelent meg. Ez is alátámasztja Chapell és mtsai (2006) elképzelését, hogy lehetséges, hogy a basáskodásban való szerepet viszonylag stabilnak kell tekintenünk, viszont mindenképp meg kell említeni, – hogy a negatív címkézést elkerüljük, – hogy az eredményeink azt mutatják, hogy nem mindenki marad résztvevő, tehát ez változtatható bizonyos mértékben, valamilyen módon.

Mivel nem a külföldi kutatók által használt kérdőívek egyikét használtuk a mérésnél, nem tartom indokoltnak, hogy a basáskodásban előforduló külföldi arányokat összehasonlítsam jelen kutatás eredményeinek százalékos megoszlásával.

VII. Kitekintés

Nagyon fontosnak tartom, hogy jelen kutatást folytassam, több büntetésvégrehatási intézményt meglátogassak, hogy eredményeim még erősebb lábakon álljanak. Mint említettem, több irányból azt a visszajelzést kaptam, hogy az intézmények, ahol jártam, kivételesnek mondhatóak. Érdeemes lenne fiatalkorúak börtönében, vagy nevelőotthonban és sajátos populációkban megvizsgálni a basáskodást, ahol a börtönlétet meghatározó jegyek jellemzőek. Ezen kívül érdekes lenne más totális intézményekben is vizsgálni, és az eredményeket összehasonlítani (pl. katonaság, szerzetesrendek).

Úgy gondolom, hogy szintén lényeges kérdés, hogy mi az, ami befolyásolja, hogy a börtönben ki válik áldozattá. Arra, hogy mik azok a konstruktumok, amelyek a basává válásra hatással vannak, jobban meg tudtuk határozni. Mivel a kutatás az áldozatiság meghatározásához csak egy ilyen elemet tudott felmutatni, ami ugyan a lineáris regresszió szerint jelentős mértékben hatással van erre, még van mit pótolni, hogy a magyarázóerő megfelelő legyen.

Jelentős érték lenne, ha egy magyar börtönbeli basáskodás kérdőívet ki lehetne dolgozni. Úgy gondolom, hogy ez segítené az intézmények dolgozóit abban, hogy tettem ériék a jelenséget,

és az esetleges résztvevőket. Hiszen az egyik legnehezebb dolog a basáskodással kapcsolatban, hogy nehéz észrevenni, hiszen lappangva, a felszín alatt is képes működni.

Nagy fontosságú lenne azoknak is a vizsgálata, akik iskolai szerepükből kiléptek. Érdekes lenne megtudni, hogy ezt mi tette lehetővé számukra. Nem csak az agressziót bevonni a kutatásba, hanem rengeteg más változót is.

Értekes kutatás lenne, ami arra irányulna, hogy a basákat és áldozatokat hogyan lehet kimozdítani szerepükből, a különböző módszerek hazai hatékonyságát vizsgálná, különböző környezetekben (iskolában, börtönben, munkahelyen). Igen nehéz, de úgy gondolom, hogy mindenképp gyümölcsöző lenne, ha ezt longitudinálisan tudnánk vizsgálni. Így nem merülne fel az a bizonytalanság, hogy vajon megbízhatóak-e azok az emlékek, melyek a személy fejében élnek.

Érdekes kérdés, hogy vajon egy munkahelyen, ami jelentős mértékben különbözik a börtönbeli körülményektől, hogyan alakul a basáskodás az iskolai szerepekhez képest.

A basáskodás és a kontrollhely elmélet összevetése is igen érdekes következtetéseket engedne levonni, úgy gondolom, hogy ez is egy olyan irány, amely felé érdemes elindulni itthon is. Véleményem szerint a felül-, és alulkontrollált bűnözők között is adódnak különbségek a szerepek betöltésében. A szakirodalom mostanában sokat foglalkozik a bűnözői életnarratíva vizsgálatával. Felvetült bennem a kérdés, hogy vajon e között, és a basáskodás között felfedezhetünk-e bármilyen összefüggést. De ezt vizsgálhatnánk a magyar börtönökben talált elítélt-tipológia alapján is (neurotikus, én-erős, alulkontrollált, felülkontrollált, konformista, nonkonformista). Ezen karakterek leírásában több olyan pontot találtam, mely rokon a basáskodásban betöltött szerepek meghatározásával.

Mindezekkel a kitekintésekkel együtt, mégis, azt tartom a legfontosabbnak, hogy beszéljünk a basáskodásról. Beszéljünk róla, hogy minél többen tudják meg, hogy hosszú távú következményei vannak, olyanok, melyeket valószínűleg nem könnyű leküzdeni. Ezért nélkülözhetetlen, hogy itthon is egyre jobban bekerüljön a köztudatba, hogy tenni tudjunk ellene, és ne értetlenül tovasiklani felette.

VIII. Hivatkozások

1. Bacchini, D.; Esposito, G.; Affuso, G. (2009) Social Experience and School Bullying. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19, 17-32.
2. Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences and control*. New York: McGraw-Hill.
3. Björkvist, K., Lagerspetz, K. M. J., Kaukiainen, A. (1992) Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behaviour*, 18, 117-127.
4. Boross O. (2006) Basák az iskolában. *Iskolakultúra*, 11, 33-39.
5. Buda M. (2008): Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. *Fordulópont*, 3, 11-25. Letöltve: 2012.03.03.
http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.fordulopont.hu%2FFP-41_buda.pdf&ei=BqaiT8T7KoOUOqqDwPYI&usg=AFQjCNFGNinUIWgVoC9EiJQnoCYQ-gdfft
6. Buda M. (2009) *Tehetünk ellene? A gyermeki agresszió*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest.
7. Buda M., Kőszeghy A., Szirmai E. (2008) Iskolai zaklatás – Az ismeretlen ismerős *Educatio*, 3, 375-386.
8. Card, N. A., Little, T. D. (2006) Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential with psychosocial adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (5), 466-480.
9. Chapell, M. S.; Hasselman, S. L.; Kitchin, T.; Lomon, S. N.; MacIver, K. W.; Sarullo, P. L. (2006) Bullying in elementary school, high school, and college. *Adolescence*, 41 (164), 633-648.
10. Crick, N. R.; Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993–1002.
11. Duffy, A. L.; Nesdale, D. (2009) Peer Groups, Social Identity, and Children's Bullying Behavior. *Social Development*, 18 (1), 121-139.
12. Eron, L. D. (1987). The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism. *American Psychologist*, 42, 435-442.
13. Figula E. (2004) Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új pedagógiai Szemle*, 7-8, 223-228. Letöltve: 2012.02.11.
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-07-Mu-Figula-Bantalmazok>

14. Fonagy, P. (2003) Towards a developmental understanding of violence. *British Journal of Psychiatry*, 183, 190-192.
15. Fülöpné Böszörményi A. (2003) Agresszió a gyermekintézményekben. *Új Pedagógiai Szemle*, 1, 23-35.
16. Gilbert, P. (1992) *Depression: The Evolution of Powerlessness*. Hove, Erlbaum.
17. Hajdu E. (2011) Kognitív folyamatok az agresszió hátterében. ELTE-PPK Pszichológia szakdolgozat.
18. Hárdi I. (2000) *Az agresszió világa*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
19. Horváth-Szabó K., Vigassyné Dezsényi K. (2001) *Az agresszió kezelése*. Szociális és családügyi Minisztérium, Budapest.
20. Ireland, J. L. (1999) Bullying Behaviors Among Male and Female Prisoners: A Study of Adult and Young Offenders. *Aggressive Behavior*, 25, 161-178.
21. Ireland, J. L., & Archer, J. (1996). Descriptive analysis of bullying in male and female adult offenders. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 6, 35–47.
22. Ireland, J. L.; Ireland, C A.. (2003) How do you offenders define bullying? A study of adult, young and juvenile male offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 8, 159-173.
23. Kimura, D. (1999) *Női agy, férfi agy*. Kairosz kiadó, Budapest.
24. Lindsay, J. J.; Anderson, C. A. (2000). From antecedent conditions to violent actions: A general affective aggression model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 533-547.
25. Margitics F.; Figula E., Pauwlik Zs. (2010) *Temperamentum, karakter és iskolai erőszak. Iskolai erőszak könyvek*. Nyíregyháza.
26. Miller, J. D., Lynam, D. R. (2006) Reactive and proactive aggression: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences*, 41, 1469-1480.
27. Monks, C. P.; Smith, P. K.; Naylor, P.; Barter, Ch; Ireland, J. L.; Coyne, I. (2009) Bullying in different contexts: Commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behavior* 14, 146-156.
28. Nyúl B. (2012) Pont, pont, vesszőcske... Az iskolai szociális kapcsolatok szereplői az agresszió függvényében. Fejlődéslélektan műhelymunka. PPKE BTK, Piliscsaba.
29. Olweus, D. (1999): Iskolai zaklatás. *Educatio*, 4, 717–739.
30. Poulin, F., Boivin, M. (2000) The role of proactive and reactive aggression in the formation and development of friendships in boys. *Developmental Psychology*, 36, 1-8.

31. Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, CH., Stouthamer-Loeber, M., Liu, J. (2006) The Reactive-Proactive Aggression Questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, 32, 159-171.
32. Rigby, K. (2003) Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48 (9), 583-590.
33. Rigby, K., (2008) *Children and Bullying. How Parents and Education Can Reduce Bullying at School*. Blackwell Publishing, Malden. (idézi Vajda, 2008)
34. Rivers, I. (2001) Retrospective reports of school bullying: Stability of recall and its implications for research. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 129-142.
35. Schafer, M.; Korn, S.; Smith, P. K.; Hunter, S. C.; Mora-Merchán, J. A.; Singer, M. M.; van der Meulen, K. (2004) Lonely in the crowd: Recollections of bullying. *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 379-394.
36. Sijtsema, J. J.; Veenstra, R.; Lindenberg, S.; Salmivalli, Ch. (2009) Empirical Test of Bullies' Status Goals: Assessing Direct Goals, Aggression, and Prestige. *Aggressive Behavior* 35, 57-67.
37. Stanford, M. S.; J. Houston, R.; Marthias, Ch. W.; Villemarette-Pittman N. R.; Helfritz, L. E.; Conklin, S. M. (2008) Characterizing Aggressive Behavior. *Assessment*, 10 (2), 183-190.
38. Turner, P.; Ireland, J. L. (2010) Do Personality Characteristics and Beliefs Predict Intra-Group Bullying Between Prisoners? *Aggressive Behavior*, 36, 261-270.
39. Vajda Zs. (2008) Digi, dagi, daganat, kergeti a halakat. *Educatio*, 3, 455-461 Letöltve: 2012.03.03. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/922
40. Vitaro, F.; Brendgen, M.; Barker, E. D. (2006) Subtypes of aggressive behaviors: A developmental perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (1), 12-19.
41. Vitiello, B., Behar, D., Hunt, J., Stoff, D., Ricciuti, A., (1990) Subtyping aggression in children and adolescents. *Journal of Neuropsychiatry*, 2, 189-192.

IX. Mellékletek

1. sz. melléklet: a tesztcsomag.

Kedves Tesztkitöltő! _____

Kérem, válaszoljon az alábbi kérdésekre!

jelige

Neme:

Kora:

Családi állapota:

Legmagasabb iskolai végzettsége:

Lakóhelye:

Mi volt a bűncselekménye?

Büntetési ideje?

Ebből hányat töltött már le?

Volt-e előzőleg büntetve?

Ha IGEN:

Hányszor került eddig börtönbe?

Összesen mennyi időt töltött el büntetés-végrehajtási intézményben?

Hány évesen ítélték el először?

A most következő kérdőív serdülőkori éveire fog rákérdezni. Kérem, emlékezzen vissza arra az időszakra, amikor Ön 13-16 éves volt, és próbáljon meg azok alapján dönteni válaszairól, ne mostani, felnőttkori érzései és gondolatai szerint!

Az alábbiakban állításokat fog olvasni az iskolai élettel kapcsolatban. Válaszait a mondatok mellett, a megfelelő oszlopban jelölje! Igyekezzen azt kiválasztani, amelyiket a legjobban igaznak találja, ami legjobban kifejezi az azzal kapcsolatos érzéseit, véleményét! Fontos hogy

tudja, nincsenek rossz megoldások, minden jó válasznak számít! Kérem, az összes kérdésre válaszoljon!

	Soha	Ritkán	Néha igen, néha nem	Gyakran	Szinte mindig
1. Gyakran választanak csapatkapitánynak.					
2. Az osztályban tisztelnek és felnéznek rám.					-
3. Szeretem, ha félnek tőlem.					
4. Megvisel, ha embereket szenvedni látok.					
5. Az iskola biztonságos hely.					
6. Úgy gondolom, hogy a barát nélküli emberek meg is érdemlik a magányt.					
7. Gyakran érzem magam magányosnak.					
8. Akit bántanak, az legtöbbször meg is érdemli.					
9. Megvédem a kiszolgáltatottakat.					
10. Sajnálom azokat, akiket bántanak.					
11. Gyakran illetnek gúnynevekkel.					
12. Szeretek barátkozni.					
13. Úgy érzem, senkiben sem bízhatok.					
14. Gyakran utolsóként válogatnak be a csapatba.					
15. Népszerűnek érzem magam.					
16. Szerintem gyakran pletykálnak rólam.					
17. Szembe merek szállni a tanáraimmal, ha úgy érzem, igazam van.					
18. Általában csendes vagyok.					
19. Úgy érzem, van valami olyan rajtam, amiért a többiek cikizhetnének.					
20. Félek, hogy célponttá válhatok.					
21. Ha valakit cikiznek, szívesen beszállok.					
22. Néha nagyon szorongok az iskolában.					
23. Valakit csicskáztatni vicces dolog.					
24. Néha nagyon szerencsétlennek érzem magam.					
25. Állandóan kiszúrnak velem.					
26. Aki velem packázik, az megbánja.					
27. Tartok attól, hogy rám szállnak a többiek.					
28. Az élet igazságos.					
29. Szeretem felborzolni a kedélyeket.					
30. Gyakran fáj a fejem vagy a gyomrom.					

A következő kérdőívek kitöltésekor már nem kell fiatalabb korára visszaemlékeznie!

Időnként majdnem mindannyian dühösek vagyunk, vagy olyan dolgokat teszünk, amit később megbánhatunk. Minden egyes kérdésnél jelöld, milyen gyakran fordul elő veled: soha, ritkán, gyakran. Ne tölts el túl sokat a válasszal, írd le az első gondolatodat. Minden kérdésre válaszolj!

	1	2	3
(Minden sorban egy választ adjál!)	soha	ritkán	gyakran
1. ordítasz, ha felidegesítenek.	☐	☐	☐
2. csak azért verekszel, hogy megmutasd, ki az erősebb	☐	☐	☐
3. dühösen reagálsz, ha felbosszantanak	☐	☐	☐
4. elveszed mások holmiját	☐	☐	☐
5. nagyon dühít, ha kudarc ér	☐	☐	☐
6. szórakozásból tönkretesz tárgyakat	☐	☐	☐
7. dühkitöréseid vannak	☐	☐	☐
8. tönkretesz dolgokat, mert úgy érzed, hogy szétrobbansz	☐	☐	☐
9. a haverokkal vagányságból belekeveredtek verekedésekbe	☐	☐	☐
10. képes vagy fájdalmat okozni, hogy te nyerj egy játékban	☐	☐	☐
11. feldühít, ha nem kedved szerint alakulnak dolgok	☐	☐	☐
12. erőszakkal kényszeríted akaratodat másokra	☐	☐	☐
13. dühöngsz, vagy őrzöngsz, ha a játékban veszítesz	☐	☐	☐
14. nagyon begurulsz, ha megfélemlítenek	☐	☐	☐
15. erőszakkal veszel el pénzt vagy dolgokat másoktól	☐	☐	☐
16. jól esik megütni valakit, vagy kiabálni valakivel	☐	☐	☐
17. megfélemlíted másokat, vagy erőszakoskodiksz velük	☐	☐	☐
18. szórakozásból trágár telefonhívásokkal zaklatsz másokat	☐	☐	☐
19. önvédelemből megütöttél valakit	☐	☐	☐
20. másokkal szövetkezel, hogy elintézz valakit	☐	☐	☐
21. tartasz magadnál valamit, amit verekezéshez használhatsz	☐	☐	☐
22. dühöngsz, őrzöngsz, vagy verekszel, ha kötekednek veled	☐	☐	☐
23. ordítasz másokkal, hogy engedelmessé legyenek neked	☐	☐	☐

Kérem, jelölje, hogy melyik állítást mennyire érzi igaznak!

	soha	volt már rá példa	néha igen, néha nem	gyakran előfordul	szinte mindig előfordul
1. A többiek tisztelnek és felnéznek rám.					
2. Be szoktam szólni másoknak.					
3. Előfordul, hogy megverek valakit vagy megütöm.					
4. Előfordul, hogy szavakkal nekem támadnak.					
5. Gyakran fenyegetek meg másokat.					
6. Előfordul, hogy szexuális kapcsolatra kényszerítek valakit.					
7. Előfordul, hogy valakit szavakkal alázok meg.					
8. Félek attól, hogy ismét bántani fognak.					
9. Gyakran beszélnek nekem.					
10. Előfordul, hogy megvernek vagy megütnek.					
11. Gyakran érzem azt, hogy nincs társaságom.					
12. Előfordult már, hogy megfenyegettek.					
13. Ha valaki bántalmazni akar, visszatámadok.					
14. Előfordult már, hogy kiközösítettek.					
15. Előfordul, hogy szexuális kapcsolatot létesítenek velem akaratom ellenére.					
16. Ki szoktam közösíteni másokat (akár saját vagy más akaratából).					
17. Meg szoktak támadni.					
18. Megvisel, ha azt látom, hogy valakit bántanak.					
19. Szeretem, ha félnek tőlem.					
20. Szoktak gúnynevekkel illetni.					
21. Előfordul, hogy bántom magamat.					
22. Meg szoktam támadni másokat.					
23. Van rá példa, hogy másokat gúnynevekkel illetek.					
24. Szoktam pletykákat terjeszteni másokról.					
25. Úgy gondolom, hogy gyakran pletykálnak rólam.					
26. A többiek gyakran fordulnak ellenem.					
27. A többiek általában engedelmeskednek nekem.					

2. sz. melléklet: táblázatok 1-18.

Nem	fő
férfi	30
nő	29

1. táblázat: a vizsgálati személyek nemek szerinti eloszlása

Iskolai végzettség (n=54)	fő
8 általánosnál kevesebb	9
8 általános	22
szakközépiskola	13
gimnázium	1
érettségi	6
felsőfokú végzettség	3

2. táblázat: a vizsgálati csoport iskolázottsága

	Eddigi börtönbe kerülések száma (n=48)	Első ítéletkor betöltött életév (n=48)
medián/átlag	1	24,31
szórás	2,21	9,28
minimum	0	13
maximum	10	52

3. táblázat: a vizsgálati csoport börtönbe kerülési jellemzői

szerep		Z érték	p érték
iskolai	basa	0,801	0,542
	áldozat	0,075	0,198
börtönbeli	basa	1,15	0,142
	áldozat	0,893	0,402

4. táblázat: normál eloszlás vizsgálata a kérdőíveknél

szerep		átlag	szórás
iskolai	basa	2,182	0,59
	áldozat	2,832	0,632
börtönbeli	basa	1,832	0,572
	áldozat	1,953	0,64

5. táblázat: a basáskodásban betöltött szerepek beosztásához szükséges átlagok és szórások

szerep		pontszám
iskolai	basa	$\geq 2,72$
	áldozat	$\geq 3,46$
börtönbeli	basa	$\geq 2,404$
	áldozat	$\geq 2,593$

6. táblázat: a szerepbe tartozás határértékei

szerep		fő	százalék
iskolai	basa	8	13,5%
	áldozat	28	47,4%
	basáskodó áldozat	3	5%
	kívülálló	23	38,9%
börtönbeli	basa	4	6,7%
	áldozat	6	10,1%
	basáskodó áldozat	0	0%
	kívülálló	49	83%

7. táblázat: a teszt kitöltők basáskodásban való szerepei

Wilkoxon próba	
iskolai résztvevők – börtönbeli résztvevők	
Z	-0,5099
p	0,001

8. táblázat: az iskolai és a börtönbeli basáskodás mértékének összehasonlítása Wilkoxon próbával

rangok	N
negatív rangok	26a
pozitív rangok	0b
kapcsolatok	33c
összes	59

918. táblázat: az iskolai és a börtönbeli basáskodás mértékének összehasonlítása

- a. börtönbeli résztvevők < iskolai résztvevők
- b. börtönbeli résztvevők > iskolai résztvevők
- c. börtönbeli résztvevők = iskolai résztvevők

iskolai	börtönbeli			
basa	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
8 fő	3 fő	0 fő	0 fő	5 fő

10. táblázat: az iskolai basák börtönben kialakult szerepei

iskolai	börtönbeli			
basáskodó áldozat	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
3 fő	1 fő	0 fő	1 fő	1 fő

11. táblázat: az iskolai basáskodó áldozatok börtönben kialakult szerepei

iskolai	börtönbeli			
áldozat	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
25 fő	0 fő	0 fő	5 fő	20 fő

12. táblázat: az iskolai áldozatok börtönben kialakult szerepei

iskolai	börtönbeli			
kívülálló	basa	basáskodó áldozat	áldozat	kívülálló
23 fő	0 fő	0 fő	0 fő	23 fő

13. táblázat: az iskolai kívülállók börtönben kialakult szerepei

A többváltozós regressziós modell összefoglalása		
R	R Square	Adjusted R Square
0,914	0,835	0,814

14. táblázat: a börtönbeli basákra vonatkozó lineáris regressziós modell összefoglalása

Regressziós együtthatók			
	Standard Béta	t érték	t érték szignifikanciája
iskolai basa szerep	0,305	4,019	0,000
proaktív agresszió	0,387	4,337	0,000
reaktív agresszió	0,356	4,136	0,000
eddiggi börtönbe kerülések száma	-0,39	-4,833	0,000
az első elítélés életkora	-0,353	-4,541	0,000

15. táblázat: a börtönbeli basákra vonatkozó lineáris regresszió együtthatói

Regressziós modell összefoglalása		
R	R Square	Adjusted R Square
0,528	0,279	0,267

16. táblázat: a börtönbeli áldozatokra vonatkozó lineáris regresszió modell összefoglalása

Regressziós együtthatók			
	Standard Béta	t érték	t érték szignifikanciája
iskolai áldozat szerep	0,528	4,700	0,000

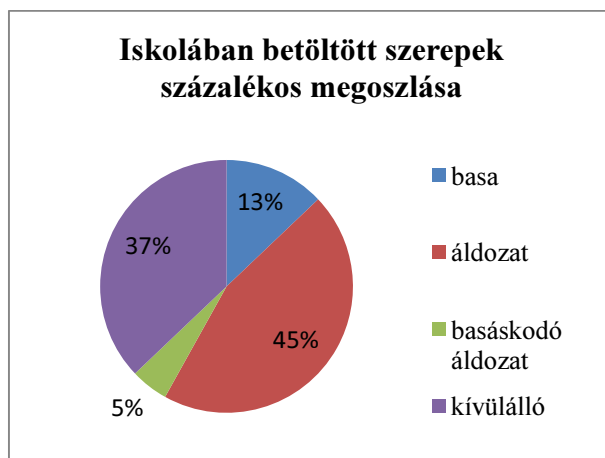
17. táblázat: a börtönbeli áldozatokra vonatkozó regresszió együtthatói

Spearman korreláció											
	proaktív	reaktív	első ítéletkor betöltött életév	eddiggi börtönbe kerülések száma	iskolai végzettség	iskolai basa	iskolai basáskodó áldozat	iskolai áldozat	iskolai kívülálló	börtönbeli basa	börtönbeli áldozat
proaktív											
reaktív	0,525**	1									
első ítéletkor betöltött életév	-0,525**	-0,368*	1								
eddiggi börtönbe kerülések száma	0,443*	0,341*	-0,62**	1							
iskolai végzettség	-0,125	-0,324*	0,327*	-0,242	1						
iskolai basa	0,402**	0,244	-0,209	0,303*	-0,044	1					
iskolai basáskodó áldozat	0,319*	0,075	-0,231	0,116	-0,194	-0,092	1				
iskolai áldozat	-0,148	0,119	0,123	0,124	-0,268	-0,340**	-0,198	1			
iskolai kívülálló	-0,276*	-0,326*	0,153	-0,417**	0,379**	-0,317*	-0,185	-0,685**	1		
börtönbeli basa	0,417**	0,294*	-0,213	0,185	-0,031	0,484**	0,244	-0,231	-0,216	1	
börtönbeli áldozat	-0,052	-0,036	-0,034	0,203	-0,204	-0,133	0,177	0,279*	-0,269*	-0,091	1
börtönbeli kívülálló	-0,237	-0,168	0,173	-0,288**	0,18	-0,217	-0,307*	-0,07	0,361**	-0,597**	-0,754*

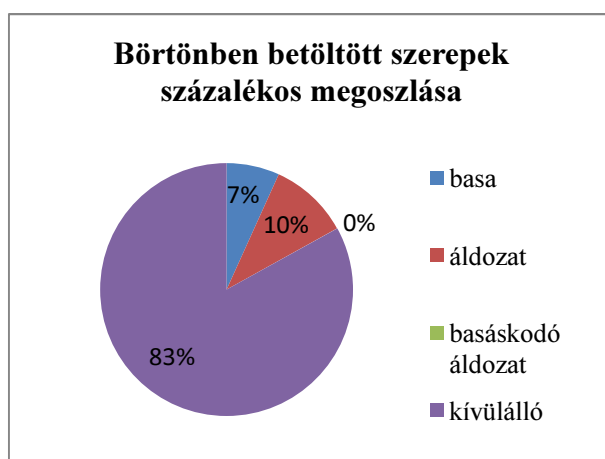
18. táblázat: a változók korrelációs táblázata

* - 0,05-nél szignifikáns; ** - 0,01-nél szignifikáns

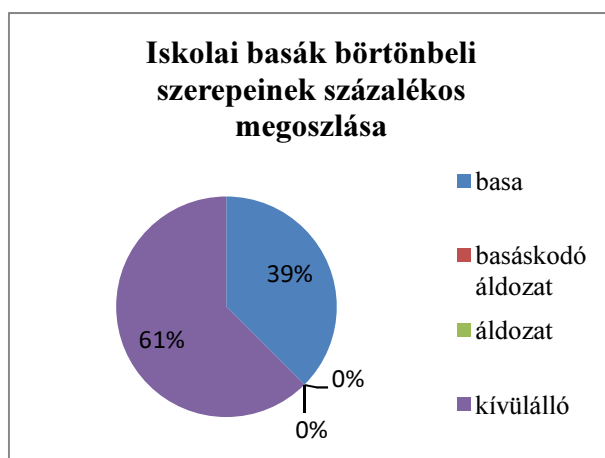
3. sz. melléklet: ábrák 1-8.



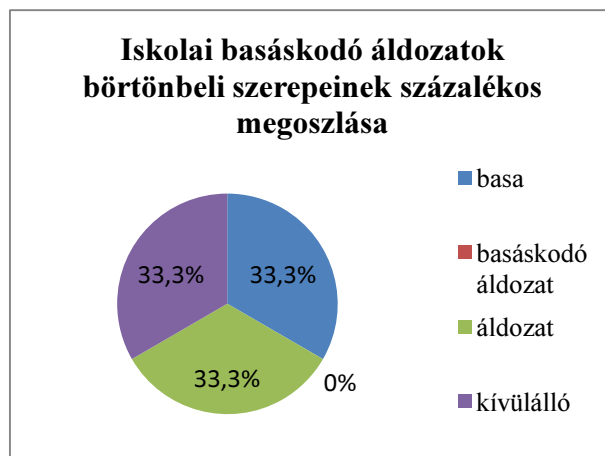
1. ábra: a fogvatartottak iskolai basáskodásban betöltött szerepei



2. ábra: a fogvatartottak börtönbeli basáskodásban betöltött szerepei



3. ábra: az iskolai basák börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása



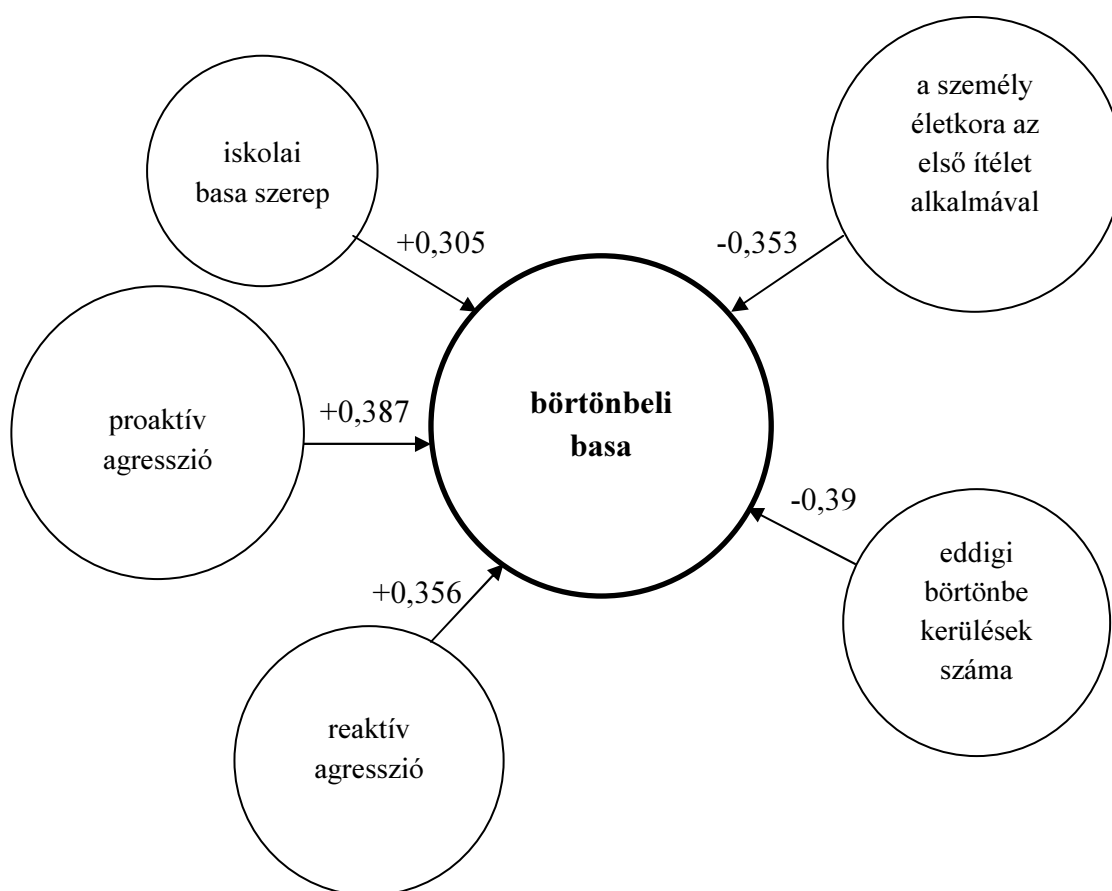
4. ábra: az iskolai basáskodó áldozatok börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása



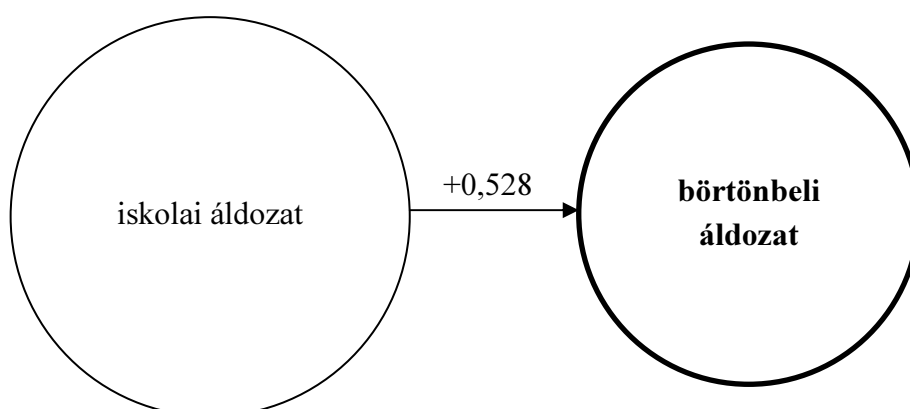
5. ábra: az iskolai áldozatok börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása



6. ábra: az iskolai kívülállók börtönben kialakult szerepeinek százalékos megoszlása



7. ábra: a lineáris regresszió alapján a börtönbeli basa szerepét befolyásoló tényezők



8. ábra: a lineáris regresszió alapján a börtönbeli áldozat szerepét befolyásoló tényezők